Európai Bizottság

Iránymutatások tanárok és oktatók számára a dezinformáció kezeléséről és a digitális jártasság oktatás és képzés révén történő előmozdításáról

Köszönetnyilvánítás

Az iránymutatásokat az Európai Bizottság dolgozta ki a dezinformáció elleni küzdelemmel és a digitális jártasság oktatás és képzés révén történő előmozdításával foglalkozó szakértői csoport támogatásával, az ECORYS tanácsadó céghez kötődő konzulensek irányításával. A Bizottság köszönetét fejezi ki a következő feleknek:

Ahmet Murat Kılıç, Európa Tanács
Alina Bargaoanu
Arminas Varanauskas
Cassie Hague, Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet
Charo Sádaba, Ibériai Digitális Kutatás, Navarrai Egyetem
Claus Hjorth
Divina Frau-Meigs, Savoir Devenir
Eleni Kyza
Gabriella Thinsz, Svéd Oktatási Műsorszolgáltató Társaság
Giacomo Mazzone
Irene Andriopoulou
Jens Vermeersch, Oktatási Munkáltatók Európai Szövetsége
Juliane von Reppert-Bismarck, Lie Detectors
Kamil Mikulski, Kosciuszko Institute
Kari Kivinen, az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala
Norman Röhner, ALL DIGITAL
Onno Hansen-Staszyński
Sally Reynolds, Media and Learning Association
Sandra Troia
Stacey Featherstone, META
Thomas Nygren
Veni Markovski
Vitor Tomé

Az Európai Bizottság nem tehető felelőssé a kiadvány további felhasználásából eredő esetleges következményekért.

Luxembourg: Az Európai Unió Kiadóhivatala, 2022
© Európai Unió, 2022

Az Európai Bizottság dokumentumainak további felhasználására vonatkozó politikát a bizottsági dokumentumok további felhasználásáról szóló, 2011. december 12-i 2011/833/EU bizottsági határozat (HL L 330., 2011.12.14., 39. o.) hajtja végre. Ellenkező értelmű megjegyzés hiányában e dokumentum további felhasználása a Creative Commons Nevezd meg! 4.0 nemzetközi (CC BY 4.0) licenc alapján engedélyezett (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.hu). Ez azt jelenti, hogy a további felhasználás a forrás megfelelő megnevezésével és az esetleges változtatások feltüntetésével megengedett.

A nem az Európai Unió tulajdonában lévő elemek felhasználása vagy sokszorosítása érdekében közvetlenül a szerzői jog tulajdonosához kell engedélyért fordulni.

Print	ISBN 978-92-76-55093-8	doi: 10.2766/53	NC-09-22-371-HU-C
PDF	ISBN 978-92-76-55114-0	doi: 10.2766/681140	NC-09-22-371-HU-N

Tartalom

1. Előszó ... 6

2. Bevezetés ... 8

3. Az iránymutatások alkalmazása az oktatásban és a képzésben ... 9

Kiknek szólnak az iránymutatások? ... 10

4. Az iránymutatásokban szereplő kulcsfogalmak meghatározása ... 11

5. A helyzet felvázolása ... 13

Tanítás és tanulás a digitális iskolai környezetben ... 13

Iránymutatás és tippek – az iskolai és tantermi tevékenységek előtt, alatt és után ... 15

A tevékenységek előtt
Együttműködés az iskolai érdekelt felekkel ... 15

A tevékenységek során ... 19

A tevékenységeket követően ... 19

6. A digitális jártassági kompetenciák kiépítése az osztályteremben és az iskolában: digitális polgárrá válás ... 20

A digitális jártasság tanításának első lépései ... 21

A digitális jártasság tanulási célkitűzései ... 22

7. Dezinformáció: Miről is van szó? ... 24

Alternatív tevékenységi tervek, amelyeket érdemes megfontolnia ... 25

A dezinformáció jellemzői ... 26

Miért hozzák létre és terjesztik a dezinformációt? ... 26

Mi a tényellenőrzés? ... 28

Mit jelent a debunking (leleplezés)? ... 29

Az információk hitelességének értékelése, valamint a megbízható források azonosításának és felhasználásának módjai ... 30

A dezinformáció különböző dimenzióinak megismerése ... 30

A dezinformáció etikai vonatkozásai ... 30

A dezinformáció gazdaságtana ... 31

A dezinformáció néhány kognitív és érzelmi aspektusa ... 32

8. A digitális jártasság vizsgálata és értékelése az iskolában és az osztályteremben: konkrét iránymutatás tanárok és oktatók számára ... 34

Mit tudunk értékelni és mit kell értékelnünk? ... 34

Az értékelési gyakorlatok típusai ... 34

A digitális jártassággal kapcsolatos hatékony oktatási megközelítések értékelése ... 39

Megjegyzés a forrásokról ... 39

Az iránymutatásokban szereplő tevékenységi tervek listája

A helyzet felvázolása

1. tevékenységi terv: A dezinformációról

2. tevékenységi terv: A multiperspektivitás megismerése több forrás felhasználásával

A digitális jártassági kompetenciák kiépítése az osztályteremben és az iskolában: digitális polgárrá válás

3. tevékenységi terv: Az európai digitális jogokról és elvekről szóló nyilatkozatról

4. tevékenységi terv: A digitális lábnyom nyomon követése

Dezinformáció: Miről is van szó?

5. tevékenységi terv: Tény vagy vélemény?

6. tevékenységi terv: Az információk megítélése

7. tevékenységi terv: A dezinformáció keletkezési okainak vizsgálata

8. tevékenységi terv: A tömegtájékoztatás szabadságának megvitatása

9. tevékenységi terv: Tényellenőrzés

10. tevékenységi terv: A dezinformáció technológiai vonatkozásainak megvitatása a diákokkal

11. tevékenységi terv: A dezinformáció közgazdaságtanának megvitatása

12. tevékenységi terv: Az összeesküvés-elméletek megvitatása

Az iránymutatásokhoz tartozó tippek listája

A helyzet felvázolása

1. tipp: A diákok bevonása

2. tipp: A szülők bevonása

3. tipp: Ellentmondásos kérdések tárgyalása

4. tipp: Empátia kifejezése

5. tipp: Beszámoló

A digitális jártassági kompetenciák kiépítése az osztályteremben és az iskolában: digitális polgárrá válás

6. tipp: Játékosítás és játékalapú tanulás

7. tipp: Merítsen ihletet a diákoktól

Dezinformáció: Miről is van szó?

8. tipp: A források ellenőrzése

9. tipp: Változás elérése

10. tipp: A diákokkal folytatott közös munka a pre-bunking (előzetes leleplezés) és a debunking (leleplezés) vonatkozásában

11. tipp: Kapcsolódás az emberi jogokhoz

A digitális jártasság vizsgálata és értékelése az iskolában és az osztályteremben: konkrét iránymutatás tanárok és oktatók számára

12. tipp: Kommunikáció a kollégákkal

13. tipp: A diákok kompetenciáinak értékelése

14. tipp: Az értékelés jellegére vonatkozó reflexió

15. tipp: A diákok kutatási készségeinek értékelése

16. tipp: Kapcsolattartás az egyetemekkel

1. Előszó

Nagy öröm számomra, hogy megoszthatom Önökkel a tanárok és oktatók számára készült, a dezinformáció kezeléséről, valamint a digitális jártasságnak az oktatás és képzés révén történő előmozdításáról szóló ezen iránymutatásokat. Ezeket az iránymutatásokat 2020 szeptemberében, a digitális oktatási cselekvési terv (2021–2027) részeként jelentették be, és bevezetésük létfontosságú lépés ahhoz, hogy fiataljaink megtalálják helyüket az online világban, mivel kapcsolatba lépnek másokkal, és hozzájárulnak élénk demokráciáinkhoz.

A pedagógusok és a tanárok számára nyújtott iránymutatással és támogatással együttesen hozzájárulunk ahhoz, hogy fiataljaink képesek legyenek kritikusan gondolkodni, tájékozott döntéseket hozni az interneten, és biztonságosan használni azt, miközben folyamatosan erősítik rezilienciájukat. A tanárok és a pedagógusok alapvető szerepet játszanak a fiatalok digitális készségeinek és kompetenciáinak alakításában.

Ezért hoztuk létre a Bizottság szakértői csoportját, amely elkészítette ezen iránymutatásokat. A téma szakértőinek széles körét vontuk be a tudományos élet, az újságírás, a műsorszolgáltatás, a civil társadalom, a technológiai vállalatok, valamint a tágabb oktatási és képzési közösség világából, hogy kiaknázhassuk széles körű ismereteiket és első kézből szerzett tapasztalataikat.

A szakértői csoport elkötelezettségét és szenvedélyét a következő oldalak is tükrözik. Ezen iránymutatások azért készültek el, hogy Európa-szerte alkalmazzák őket az osztálytermekben, továbbá, hogy inspirációul szolgáljanak a tanítási gyakorlatokhoz.

Bár ezek az iránymutatások újak, nem nulláról indultunk, mivel mind a digitális jártasság előmozdítása, mind a dezinformáció elleni küzdelem kiemelt helyet foglal el az EU politikai napirendjén. Ezt tükrözi a dezinformációval szembeni cselekvési terv, az európai demokráciáról szóló cselekvési terv, a digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály és a gyermekbarát internetre vonatkozó aktualizált stratégia (BIK+) is. Hasonlóképpen, az oktatás és képzés területén továbbra is támogatjuk az Erasmus+ program, az Európai Szolidaritási Testület és az elektronikus testvériskola-kapcsolatok révén megszerzett szaktudást. E munka további kiépítése áll az európai oktatási térség megvalósítására irányuló jelenlegi erőfeszítéseink középpontjában.

Ugyanakkor egyértelmű igény mutatkozik az oktatás és képzés szerepének megerősítésére a digitális jártasság előmozdítása és a dezinformáció elleni küzdelem terén. Ezekkel az iránymutatásokkal arra törekszem, hogy tanulási célokat, pedagógiai gyakorlatokat és gyakorlati tevékenységeket kínáljak a tanárok és oktatók számára egy felhasználóbarát dokumentumban, amely arra összpontosít, hogy mi működik az osztálytermekben, és új ötleteket kínál a tanárok és a fiatalok inspirálására.

2022 az ifjúság európai éve. És a fiatalok jövőt érintő törekvései és reményei arra ösztönöznek engem és csapatomat, hogy folyamatosan olyan politikák kialakítására törekedjünk, amelyek változást eredményeznek.

Az iránymutatásokat a szakértői csoport zárójelentése egészíti ki, amely kiemeli az iránymutatások kidolgozása során feltárt fontos meglátásokat, az uniós és tagállami szintű kulcsfontosságú kezdeményezéseket, valamint áttekintést nyújt a meglévő keretekről.

Szeretném kifejezni hálás köszönetemet a csoport szakértőinek, akik ezt lehetővé tették.

Ezek az iránymutatások egy hosszabb utazás egyik szakaszát jelentik, hiszen munkánk itt még nem ért véget. Ezek az iránymutatások részét képezik annak a folyamatnak, amely a Bizottságnak a dezinformáció jelenségére adandó válaszával kapcsolatos megfontolásait fogja megalapozni.

Tartson Ön is velünk ezen az utazáson!

Mariya Gabriel
az innovációért, a kutatásért, a kultúráért, az oktatásért és az ifjúságért felelős biztos

2. Bevezetés

A digitális jártasság előmozdítása és a dezinformáció kezelése az osztályteremben és az iskolában még soha nem volt olyan fontos, mint napjainkban. A tanárok/oktatók és a diákok – az iskola szintjétől és típusától függetlenül – egyaránt egy egyre komplexebbé váló, minden eddiginél több olvasni-, hallani- és látnivalót tartalmazó környezetben tevékenykednek.

Ez példátlan lehetőségeket kínál az információk keresésére, valamint a másokkal való kommunikációra az iskolai környezetben és azon kívül is. A digitális világ egyre inkább a tanulás és a tanítás középpontjába kerül. Míg egykoron csak tankönyvek és nyomtatott források álltak a rendelkezésünkre, a tanulás pedig viszonylag helyi szintre korlátozódott, ma már az egész világ szinte csak egy karnyújtásnyira van tőlünk.

Tanárként és oktatóként Önnek fontos szerepe van abban, hogy hozzásegítse a fiatalokat azoknak a kompetenciáknak az elsajátításához, amelyeknek birtokában élethosszig tanuló személyekké válhatnak az egyre inkább digitálissá váló világban. A digitális kompetenciák elsajátítása páratlan tanulási lehetőségek előtt nyitja meg a kaput. A digitális technológiák minden tantárgyra hatást gyakorolnak, és egyre több szakmai, illetve magánéleti törekvésben is megjelennek. A digitális készségek és kompetenciák elsajátítása hozzásegíti az osztálytermekben ülő fiatalokat ahhoz, hogy a 21. század szerepet vállaló, aktív polgáraivá váljanak. Tanult kompetenciákról van szó, a jelen iránymutatások pedig segítséget nyújtanak Önnek ahhoz, hogy támogathassa diákjait[1] az elsajátításukhoz vezető úton.

Az osztálytermekbe és a diákok otthonába bekerülő információk a szerzők és a médiaorgánumok széles körétől származnak, amelyeknek mindegyike saját nézőpontot és – egyes esetekben – saját napirendet képvisel. A változó média- és információs környezet következtében szükségessé vált, hogy a diákok könnyebben férjenek hozzá az információkhoz, és jobban kezeljék, értsék, integrálják, közöljék, értékeljék, hozzák létre, valamint terjesszék azokat a digitális technológiák biztonságos és felelős felhasználásával. A jelen iránymutatásokban ezekre a képességekre digitális jártasságként hivatkozunk. Tanárként/oktatóként az Ön egyik fontos feladata, hogy megkönnyítse ezt a folyamatot.

Bár a folyamatosan bővülő digitális világhoz kapcsolódó lehetőségek széles körűek, az új fejlesztések számos kihívást és kockázatot is rejtenek. A Covid19-világjárvány, valamint az Ukrajna 2022 februárjában történő orosz megszállása alatt szándékosan vagy akaratlanul terjesztett pontatlan információk emlékeztettek bennünket arra, hogy a digitális korban a demokráciák milyen sebezhetők is lehetnek. Az egészséges demokráciák a nyílt tanácskozásra, a társadalmi részvételre, valamint a fékek és ellensúlyok rendszerére támaszkodnak. A demokráciát aláásható, ha az információforrásokat rossz információ, félretájékoztatás, illetve dezinformáció befolyásolja. Az iránymutatásokban különösen a dezinformációra összpontosítunk, utalva azokra az igazolhatóan hamis vagy félrevezető információkra, amelyeket gazdasági haszonszerzés vagy a nyilvánosság szándékos megtévesztése céljából hoznak létre, mutatnak be és terjesztenek, és amelyek kárt okozhatnak a közérdeknek. Ugyanakkor számos, a diákok a félretájékoztatás jelenségének és az azt körülvevő dinamikának a megértésében való segítésére irányuló javaslat a félretájékoztatás tekintetében is alkalmazható.

[1] Az iránymutatásokban a tanulókra és a diákokra való hivatkozáshoz mind az alapfokú, mind pedig a középfokú oktatás vonatkozásában a „diák” megnevezést használjuk.

3. Az iránymutatások alkalmazása az oktatásban és a képzésben

A jelen iránymutatások konkrét, gyakorlati útmutatást nyújtanak a tanároknak/oktatóknak. Ezt szem előtt tartva nem kész megoldásokat vagy axiómákat kínálnak, hanem arra törekszenek, hogy gyakorlati támogatást nyújtsanak a tanításhoz az osztálytermekben és a hasonló oktatási környezetekben.

Legyen szó a technikai fogalmak világos magyarázatáról, a tényellenőrzésre irányuló tanórai tevékenységekről, a „megfelelő" online szokások ösztönzéséről vagy a diákok értékelésére irányuló módszerekről, az iránymutatás segítséget nyújt.

A technológia gyorsan változó jellege és a kialakulóban lévő digitális kommunikációs és médialehetőségek miatt nem mindig könnyű feladat a digitális jártasság előmozdítására és a dezinformáció kezelésére vonatkozó iránymutatást nyújtani. Az iránymutatások nem kínálnak megoldást minden egyes olyan problémára, amellyel Ön az osztályteremben szembesülhet, hanem a következő oktatási és képzési célkitűzésekhez való hozzájárulásra összpontosítanak:

1. Ismeretek és hasznos tudás biztosítása a dezinformáció dinamikájáról és megjelenési formáiról, valamint a hiteles információk meghatározó jellemzőiről.
2. Annak jobb megértése, hogy miként érhető el a digitális jártasság.
3. A digitális technológiák kritikus és felelősségteljes használatára vonatkozó információk megosztása.
4. Ismeretek biztosítása arra vonatkozóan, hogy miként értékelhetők a diákok kompetenciái a digitális jártasság terén.

E célkitűzések elérése érdekében a dokumentum következő szakaszainak felépítése az alábbiak szerint alakul:

„Az iránymutatásokban szereplő kulcsfogalmak meghatározása" című **4. szakasz** ismerteti a digitális jártassággal és a dezinformációval kapcsolatos legfontosabb fogalmak definícióját.

„A helyzet felvázolása" című **5. szakasz** iránymutatást fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy miként lehet az osztálytermeket és az iskolákat a dezinformáció elleni fellépés és a digitális jártasság szolgálatába állítani. A naprakész kutatásokon és a tanároktól/oktatóktól kapott visszajelzéseken alapuló ilyen iránymutatások többek között a tanárok/oktatók és diákok szerepéhez, a biztonságos és vonzó tanulási környezet megteremtéséhez stb. kapcsolódnak.

„A digitális jártassági kompetenciák kiépítése az osztályteremben és az iskolában: digitális polgárrá válás” című **6. szakasz** az ezekhez a témákhoz kapcsolódó konkrét akadályokat és kihívásokat, tanulási célokat és inspiráló gyakorlatokat vizsgál. Az itt szereplő iránymutatás azt tekinti át, hogy miként lehet hatékonyan előmozdítani a digitális jártasságot.

A *„Dezinformáció: Miről is van szó?”* című **7. szakasz** a dezinformáció különböző aspektusait vizsgálja, és iránymutatást nyújt annak legjobb kezelési módjára vonatkozóan.

„A digitális jártasság vizsgálata és értékelése az iskolában és az osztályteremben: konkrét iránymutatás tanárok és oktatók számára” című **8. szakasz** egy olyan kérdéskört jár körül, amely bizonyára minden tanárt/oktatót foglalkoztat – a diákok értékelésének módjait. Iránymutatást nyújt arra vonatkozóan, hogy miként lehet felmérni a diákok digitális jártasságát, és hogyan értékelhetők azok a digitális jártassággal kapcsolatos kezdeményezések, amelyeket az Ön iskolája esetlegesen alkalmaz.

Az iránymutatások színes, keretes írásokat tartalmaznak. Ezeket az olvasás megkönnyítése érdekében illesztettük be. A **zöld** keretes írások gyakorlati tanítási és tanulási tippeket tartalmaznak, a **kék** keretes írások a tanítás során használható tevékenységi terveket ismertetnek, a **piros** keretes írások figyelmeztetéseket fogalmaznak meg, míg a **narancssárga** keretes írások egyéb hasznos tudnivalókkal szolgálnak. Megjegyzendő, hogy a figyelmeztetések nem azt jelentik, hogy bizonyos témák elkerülését javasolnánk, egyes témák azonban nagyobb kihívást jelenthetnek, és tanításuk több felkészülést igényel.

Kiknek szólnak az iránymutatások?

Az iránymutatások a tanárok és oktatók széles körének készültek. Mindenekelőtt az általános és középiskolai tanároknak/oktatóknak szólnak. Amennyiben lehetséges, az iránymutatások differenciálnak a javaslatok tekintetében. Számos esetben előfordulhat, hogy az adott iránymutatást az Ön személyes körülményeihez kell igazítani. Az „oktatók” és az „osztályterem” kifejezéseket tág értelemben használjuk. A tartalom egy része a szülők és/vagy a közösség tagjai számára is hasznos lehet, és a nem formális és informális keretek között zajló tanulásra is alkalmazható.

Az iránymutatásokat oly módon dolgoztuk ki, hogy Ön a saját, személyes körülményei között használhassa őket, ugyanakkor a kollégákkal és más iskolai munkatársakkal (például iskolapszichológusokkal, [iskolai] könyvtárosokkal és iskolai szociális munkásokkal) való együttműködés is kedvező hatású legyen, és azzal jelentősebb eredményt lehessen elérni a munka tekintetében. Az iskolavezetés, a szülők, a tömegkommunikációs szakemberek, a civil társadalom és a közösség bevonása szintén gazdagíthatja az iskolai tevékenységeket. Az iránymutatások több helyen is hivatkoznak ezekre a megközelítésekre.

Végezetül reméljük, hogy ezek az iránymutatások hasznosak lesznek, és segítséget nyújtanak az Ön számára a mindennapi munka során, elősegítve a tájékozott, hozzáértő és elkötelezett európai digitális polgárok egy új generációjának létrejöttét.

[2] A „szülők” kifejezés a jelen dokumentumban vett értelmezés szerint más gondviselőket is magában foglal.

4. Az iránymutatásokban szereplő kulcsfogalmak meghatározása

Számos kifejezés született már azoknak a tartalmaknak a jellemzésére, amelyekkel a világhálón találkozhatunk. Érdemes megállni, és megvizsgálni néhány ilyen kifejezést, illetve azoknak jelentését. Ez hasznos lehet a tanárok számára a kollégákkal, diákokkal és a közösséggel folytatott eszmecserék során. Az alábbi fogalommeghatározások elsősorban a nemzetközi szakpolitikai dokumentumokból és keretrendszerekből származnak, de az olvashatóság érdekében lerövidítettük őket.

Algoritmusok: a digitális platformok vonatkozásában az algoritmusok olyan eszközök, amelyek a relevancia és preferenciák alapján kiválasztják, hogy milyen tartalom kerüljön megjelenítésre a felhasználók számára.

Mesterséges intelligencia (mesterségesintelligencia-rendszerek): számítógépekben vagy gépekben található szoftverek, amelyeket olyan feladatok elvégzésére programoznak, melyek általában emberi intelligenciát igényelnek (pl. tanulás vagy érvelés).

Internetes robot: egy olyan önálló internetes szoftverprogram, amely interakcióba lép a felhasználókkal, és előre meghatározott feladatokat hajt végre.

Cheapfake: hagyományos és megfizethető technológia (pl. arccsere) felhasználásával módosított médiatartalom.

Civil újságírás: olyan nem hivatásos újságírók által folytatott újságírói tevékenység, akik weboldalak, blogok és a közösségi média felhasználásával terjesztenek információkat.

Kattintásvadász tartalom: olyan tartalmak, amelyeknek fő célja a figyelem felkeltése és a látogatók arra való ösztönzése, hogy egy adott weboldalra mutató linkre kattintsanak.

Leleplezés: a dezinformáció létrejöttét és elterjedését követően végbemenő tevékenység. Célja a már megjelent információk helyesbítése, és szándéka a bemutatott, főként hamis információk tisztázása.

Deepfake: olyan, mesterséges intelligencia által személyekről, illetve valójában meg nem történt eseményekről előállított kép, videó vagy hangfelvétel, amelyet gyakran lehetetlen megkülönböztetni a valóditól. Sokkal kifinomultabb, mint a cheapfake.

Digitális polgárság: a digitális (helyi, nemzeti, globális, online) környezetekben való aktív, folyamatos és felelősségteljes részvétel képessége minden szinten (politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális és interkulturális).

Digitális lábnyom: az internetet használó egyének által hátrahagyott adatnyomok, beleértve a meglátogatott weboldalakat, az elküldött e-maileket és egyéb megosztott információkat. A digitális lábnyom felhasználható az egyén online tevékenységeinek és eszközeinek nyomon követésére.

Digitális jártasság: képesség az információkhoz való biztonságos és megfelelő hozzáférésre, valamint azok biztonságos és megfelelő kezelésére, megértésére, integrálására, kommunikálására, értékelésére, létrehozására és terjesztésére digitális technológiák révén. Olyan kompetenciákat foglal magában, amelyekre egyaránt hivatkoznak információs, média-, számítógépes és IKT-műveltségként is. A digitális jártasság a digitális világban való aktív és polgári részvétel dimenzióját is magában foglalja, és előmozdítja az aktív polgári szerepvállalást.

Digitális pedagógia: innovatív digitális eszközök és koncepcionális megközelítések alkalmazása. Célja, hogy támogassa az adaptív és személyre szabott tanulást, és hozzájáruljon az új kreatív tanulási módok kialakításához, a tanulási tapasztalatok gazdagításához és a tanulási eredmények javításához. Megjegyzésre került, hogy a digitális pedagógia számára fontos érték a nyitott oktatás, beleértve a nyitott oktatási segédanyagokat is.

Dezinformáció: igazolhatóan hamis vagy félrevezető információ, amelyet gazdasági előnyszerzés, vagy a nyilvánosság szándékos megtévesztése céljából hoznak létre, mutatnak be és terjesztenek. Kárt okozhat a közérdeknek.

Visszhangkamra: olyan környezet, ahol a felhasználók egy adott témával kapcsolatos véleménye, politikai nézete vagy meggyőződése a hasonló meggyőződésű és ideológiájú társakkal vagy forrásokkal történő ismételt interakcióknak köszönhetően megerősítést nyer.

Tényellenőrzés: a folyamat, amely annak ellenőrzésére irányul, hogy az információ valós vagy hamis-e.

Szűrőbuborék: olyan helyzet, amelyben az emberek kizárólag olyan híreket és információkat hallanak, illetve látnak, amelyek meglévő meggyőződéseiket és preferenciáikat támogatják. Ez a hatás az interneten fokozódhat, attól függően, hogy a felhasználók mely személyek vagy oldalakat követése mellett döntenek, illetve mely személyekhez vagy oldalakhoz kapcsolódnak, valamint a tartalmakat a múltbeli online magatartás, preferenciák és beállítások alapján megjelenítő algoritmusoknak köszönhetően.

Rossz információ: a tényeket tekintve helytálló információ, amelyet ártó módon használnak fel.

Média- és információs műveltség: a közjót szolgáló információk megértésének képessége; képesség az információkkal, a médiával és a digitális kommunikációval való kritikus együttműködésre a fenntartható fejlesztési célokban való részvétel érdekében; valamint a képesség az alapvető emberi jogok teljes körű előnyeinek megvalósulására való törekvésre és azok kiaknázására.

Médiatudatosság: a médiához való hozzáférésének, a média és a médiakörnyezetek különböző aspektusai megértésének és kritikus értékelésének, valamint a kommunikáció különböző kontextusokban való megteremtésének képessége.

Mém: jellemzően humoros jellegű kép, videó, szöveg stb., amelyet az internetfelhasználók gyorsan lemásolnak és – gyakran kisebb módosításokkal – terjesztenek.

Félretájékoztatás: igazolhatóan hamis információk, amelyeket nem megtévesztő szándékkal terjesztenek, és a felhasználók gyakran azért osztanak meg, mert igaznak hiszik azokat.

Adathalászat: egy személy pénzének vagy személyazonosságának eltulajdonítására irányuló támadás, melynek során az adott személyt személyes adatok– például hitelkártyaszám, banki adatok vagy jelszavak – megadására kérik egy, a hitelesség látszatát keltő weboldalon keresztül.

Megelőzés: egy meggyőző érv megcáfolása annak terjesztését megelőzően.

Forrás: az adott információ elindulásának helye, illetve eredete.

Troll: olyan személy, aki becsmérlő megjegyzések közzétételével, tudatosan próbál meg megsérteni vagy közvetlenül támadni másokat. A trollfarmok vagy trollgyárak az internetes trollok olyan intézményesített csoportjai, amelyeknek célja, hogy befolyást gyakoroljanak a politikai véleményre és döntéshozatalra.

Verifikáció: az a folyamat, amelynek során megbizonyosodhatunk arról, hogy az adott webhely, cím, fiók vagy információ hiteles és valós.

5. A helyzet felvázolása

Ez a szakasz arra vonatkozóan nyújt iránymutatást, hogy miként teremthetünk olyan tanulási környezetet, amely támogatja a diákokat digitális jártasságuk kialakításában, és segíti őket a félretájékoztatással, a rossz információkkal és különösen a dezinformációval szembeni ellenálló képességükhöz szükséges kompetenciák kifejlesztésében.

Általánosságban véve a tanároknak és az oktatóknak szól, és több különböző iskolai szintet érint (például általános és középiskolákat). Tippeket és iránymutatást fogalmaz meg arra vonatkozóan, hogy miként lehet leküzdeni azokat a potenciális kihívásokat, amelyekkel tanárként/oktatóként szembesülhetünk, valamint olyan különböző tevékenységi terveket is tartalmaz, amelyek inspirációként szolgálhatnak a tanítás során. Az ajánlások az oktatási ciklus három momentumához kapcsolódnak– **az osztálytermi tevékenységeket megelőző, a tevékenységek alatti, illetve az azokat követő szakaszhoz.**

Tanítás és tanulás a digitális iskolai környezetben

Először is fontos hangsúlyozni, hogy nem kell technológiai gurunak lenni ahhoz, hogy segíthessünk a diákoknak a digitális jártasság megszerzésében. Az osztályteremben rendelkezésre álló technológiai eszközöktől függetlenül lehetősége van bevonni diákjait a digitális világhoz kapcsolódó számos lehetőségről és kockázatról, valamint arról szóló szélesebb körű vitába, hogy mennyire hasznos azon információk hitelességének az ellenőrzése, amelyekkel a diákok kapcsolatba kerülnek.

Bármely hatékony tanítási módszerhez hasonlóan itt is fontos, hogy biztonságos környezetet teremtsünk a diákoknak véleményük kifejtéséhez és az aktív tanulásban való részvételhez. A diákok nagyra értékelik, ha mind társaik, mind tanáraik észreveszik és meghallgatják őket, és azt is, ha még jártasabbá válhatnak egy olyan digitális világban, amelyben talán már most is elég otthonosan mozognak. Ez a digitális világ potenciális lehetőséget kínál a diákoknak arra, hogy rengeteg információhoz jussanak hozzá, több véleményt is megismerjenek egy adott témára vonatkozóan, valamint hogy a földrajzi, nyelvi, kulturális és vallási korlátokat átlépve kommunikáljanak. A diákok ugyanakkor többnyire nem rendelkeznek az ahhoz szükséges kompetenciákkal és tudással, hogy teljes mértékben kihasználhassák a kínált lehetőségeket, és azonosíthassák a lehetséges veszélyeket.

Kétségtelenül a megközelítések széles repertoárja áll a rendelkezésre ahhoz, hogy diákjaival kihívást jelentő és néha ellentmondásos kérdésekkel foglalkozzanak. Az **1. keretes írás** néhány, az Ön számára már ismerős vagy még ismeretlen oktatási megközelítést mutat be. Ezek a megközelítések hasznosnak bizonyultak a digitális jártasság területén.

1. keretes írás: Tanítás és tanulás a digitális iskolai környezetben – néhány hasznos megközelítés

Az alábbi tanítási és tanulási megközelítések jól megalapozottak, és inspirációként szolgálhatnak az Ön munkájához.

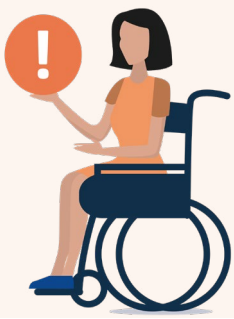
Spirális tanterv. Bármely tantárgy (beleértve a digitális jártasságot is) tanítható bármely iskolai életkorban, feltéve, hogy mindig a megfelelő tanítási megközelítést alkalmazzuk. Olyan megközelítésről van szó, amelyben a legfontosabb fogalmakat a tanulási folyamat során többször is tárgyaljuk, de azoknak egyre összetettebb rétegeit mutatjuk be, vagy különböző felhasználási módokat alkalmazunk. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a hagyományosan később bemutatott fogalmakat korábban vezethessük be.

Fordított osztályterem. Olyan társak által vezetett, vegyes tanulási stratégia, amely a média használata révén növeli a diákok szerepvállalását és tanulását az osztálytermen belül és azon kívül egyaránt. Ennél a módszernél a diákok gyakran otthon tanulmányozzák át a témát, az iskolában pedig problémamegoldó feladatokat végeznek.

Vegyes tanítás. A Covid19-világjárvány vízválasztó pillanat volt az oktatásban a távtanulásra való átállás tekintetében. A vegyes tanulás lehetőséget kínál arra, hogy a személyes és az online oktatást hatékonyan, egyetlen összefüggő élményben egyesíthessük.

Cselekedve tanulás. Az oktatásban ez a megközelítés azon az elképzelésen alapul, miszerint többet tanulunk, ha ténylegesen „elvégezzük" a tevékenységet.

Játékalapú tanulás és játékosítás. Ezek a megközelítések a játékstratégiák alkalmazását (játékosítás), illetve az online és offline játékok használatát (játékalapú tanulás) foglalják magukban a tanulás fejlesztése és annak érdekében, hogy azt vonzóbbá tegye az egyének számára. Idetartoznak például a médiaelfogultság tudatosítását célzó oktatási játékok.

A digitális eszközök jellemzően viszonylag nagy szabadságot biztosítanak a diákoknak, amikor például az alkalmazásokhoz való hozzáféréshez, a közösségi médiában való kommunikációhoz vagy internetes böngészéshez használják őket. E szabadság birtokában a diákok hatalmas mennyiségű információhoz férhetnek hozzá, ami az oktatásukra is előnyösen hat. Ugyanakkor irreleváns, nem helyénvaló és potenciálisan veszélyes digitális magatartáshoz is vezethet. Tanárként/oktatóként a fő kihívás az Ön számára az, hogy segítsen a diákoknak tartózkodni a káros online magatartástól, valamint megszerezni az ennek önálló megvalósításához szükséges önismeretet és készségeket.

Különös figyelmet kell fordítani az osztályokban a diákok háttere, véleménye és világnézete tekintetében tapasztalható sokszínűségre. Ez azt jelenti, hogy érdemes a diákoknak már előre némi betekintést nyújtani a digitális lehetőségek és fenyegetések témájába, valamint lefektetni a vita alapvető szabályait (például, hogy nem kerülhet sor személyes támadásokra vagy, hogy a saját véleményeket egyes szám első személyben kell megfogalmazni)[3]. Mielőtt egy adott kérdéssel az osztálytermen belül foglalkoznánk, hasznos lehet, ha van némi elképzelésünk arról, hogy diákjaink (és a kortárs csoportok) milyen álláspontot képviselnek a témával kapcsolatosan, ám szem előtt kell tartanunk azt is, hogy a vélemények eltérőek és jellegüket tekintve is különfélék lehetnek. Előnyös lehet továbbá az is, ha megismerjük az általuk igénybe vett hír- és információforrásokat, valamint megtudjuk, hogy milyen közösségi médiumokat használnak. Milyen média-, illetve online platformokhoz férnek hozzá a diákok, és mit gondolnak róluk? Ezeknek az információknak a megszerzése némi puhatolózással járhat, és egyes esetekben a válaszadásnak névtelennek kell lennie. Azt is hasznos felmérni, hogy a diákok milyen mértékben vannak tisztában az olyan kérdéskörökkel, mint az adatvédelmi beállítások, a digitális közösségi szabályok és előírások, azzal, hogy mi minősül jogszerűnek és jogellenesnek stb. (lásd még a 8. szakaszt).

Tekintettel arra, hogy a diákok az interneten valótan és potenciálisan káros információkkal is találkozhatnak, a legjobb, ha felkészül egy velük folytatott, olyan információkról szóló beszélgetésre, amelyek számukra, társaik vagy közösségük számára esetlegesen ellentmondásosak lehetnek. Ez azt is magában foglalja, hogy fel kell készülnie az érzelmek és az irracionális viselkedés kezelésére is. Jó ötlet lehet, ha először egy általánosabb beszélgetést folytatunk a diákokkal arról, hogy milyen esetlegesen ellentmondásos dolgokkal találkoztak a médiában a közelmúltban.

Fontolja meg...

- Vegye rá a diákokat arra, hogy tanulásuk részeként rendszeresen használjanak digitális eszközöket különböző célokra.
- Korlátozza az előadással töltött időt, és alkalmazzon olyan interaktívabb módszereket, mint a szókratészi oktatási módszer, a kutatómunka és a problémaalapú tanulás, valamint a különböző közös munkán és együttműködésen alapuló tanulási módszerek.
- Vegye komolyan a diákok aggályait és igényeit, és tartsa tiszteletben a véleményüket.
- Gondolja át annak a diákcsoportnak a sajátos igényeit, aggályait, erősségeit és gyengeségeit, amellyel együtt fog dolgozni, és használja fel azokat a tanulás kiindulópontjaként.
- Építsen a csoport sokszínűségére, mind a háttér, mind pedig a vélemények tekintetében. Ezzel tartalmasabbá teheti a munkát. Válasszon olyan munkamódszereket, amelyek rávilágítanak erre a sokféleségre.
- Vitassa meg az adatvédelem témáját a diákokkal, és bizonyosodjon meg róla, hogy tisztában vannak annak jelentésével és megóvásának módjaival. Az adatvédelmi kérdések kiemelkedő szerepet játszanak a digitális jártasságról szóló eszmecserékben.
- Vegye figyelembe, hogy a diákoknak az Ön segítségére van szüksége ahhoz, hogy hiteles információkat találjanak az interneten, de egyúttal nekik saját maguknak is el kell sajátítaniuk az ezt lehetővé tevő készségeket.
- Ne feledje, hogy a fiatalok nagymértékben tanulnak egymástól. A társaktól való tanulásra épülő stratégiák az oktatás teljes spektrumán hatékonyak lehetnek, és ez igaz a digitális technológiák használata esetében is. Ez azt jelenti, hogy Ön tanárként inkább facilitátor jellegű szerepet tölt be. A társaktól való tanuláshoz tanárként az Ön iránymutatására is szükség van.
- Vegye figyelembe, hogy a fiatalok online szokásaik jelentős részét kisebb korban, otthoni környezetben szerzik.
- Használja fel a világ aktuális történéseit a tevékenységek beindítóiként. Általában minél közelebb áll a diákokhoz az adott információ, annál érdeklődőbbek és motiváltabbak lesznek.
- Gondolja át, hogy miként választhatja ki a megfelelő kontextust, szerkezetet és megközelítést az osztály, valamint a téma megjelenítése szempontjából. A diákok alapvetően mennyire motiváltak? Vannak olyan kamaszok, akik vonakodnak attól, hogy vitatott társadalmi és politikai kérdésekkel foglalkozó eszmecserékben vegyenek részt.
- Gondolja át, hogy mely szabályok a legmegfelelőbbek az adott osztályok számára. Ami az egyik csoport esetében működik, egy másik csoport esetében lehet, hogy nem megfelelő. Lehetőség szerint a diákokkal együtt alakítsa ki a szabályokat. Ez biztosítja, hogy a sajátjuknak érezzék őket.
- Ossza és vitassa meg elképzeléseit más tanárokkal/oktatókkal.

[3] Példaként említhetők a következők: „Úgy gondolom...", „Úgy hiszem...", „Úgy érzem...", „Egyetértek azzal, hogy...".

Iránymutatás és tippek – az iskolai és tantermi tevékenységek előtt, alatt és után

A pozitív tanulási tapasztalatok előmozdítása, valamint a digitális jártasság és a dezinformációval szembeni ellenállóképesség tanítása során tapasztalható nem kívánatos következményekkel – például konfliktusok és polarizáció – szembeni védelem érdekében hasznos lehet megfontolni az alábbiakat a tanórák előtt, alatt és után.

1. tipp: A diákok bevonása

Ha vannak olyan diákjai, akik nehezen kezelhetőek, fontolja meg bevonásukat a tevékenységek előkészítésébe, és bízza meg őket bizonyos feladatokfal vagy ruházza fel őket bizonyos felelősségi körökkel. Lehet, hogy kellemes meglepetést okoznak majd Önnek.

2. tipp: A szülők bevonása

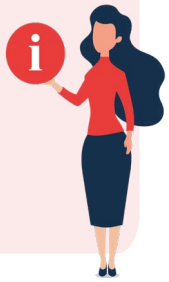

A szülők szerepvállalása jelentős eltéréseket mutat. A velük való kommunikációra alkalmas pillanat lehet az év első fogadórája, ahol gyakran magad a részvételi arány. Amennyiben ellenállás tapasztalható a szülők részéről, fontos, hogy az iskolában olyan szövetségesei is legyenek, mint például az iskolaigazgató.

Figyelmeztetés: Ellentmondásos kérdések

Az ellentmondásos kérdések gyakran szolgáltatnak hasznos témát a diákokkal folytatott beszélgetésekhez, különösen a dezinformáció témáját illetően, de előfordulhat, hogy több időre és óvatosságra van szükség a tárgyalásukkor. Ilyen témák többek között:

- A Covid19-világjárvány és Covid19-oltóanyagok
- Ukrajna orosz megszállása
- Az Igazságtalanság múltbeli és jelenlegi esetei
- Bűntettek és büntetések
- A nemek közötti egyenlőséggel és a szexuális sokszínűséggel kapcsolatos kérdések
- Migráció, kisebbségek, rasszizmus és vallás
- Éghajlatváltozás és globális felmelegedés
- Gyarmatosítás, rabszolgaság, antiszemitizmus, holokauszttagadás
- Érzékeny nemzeti témák

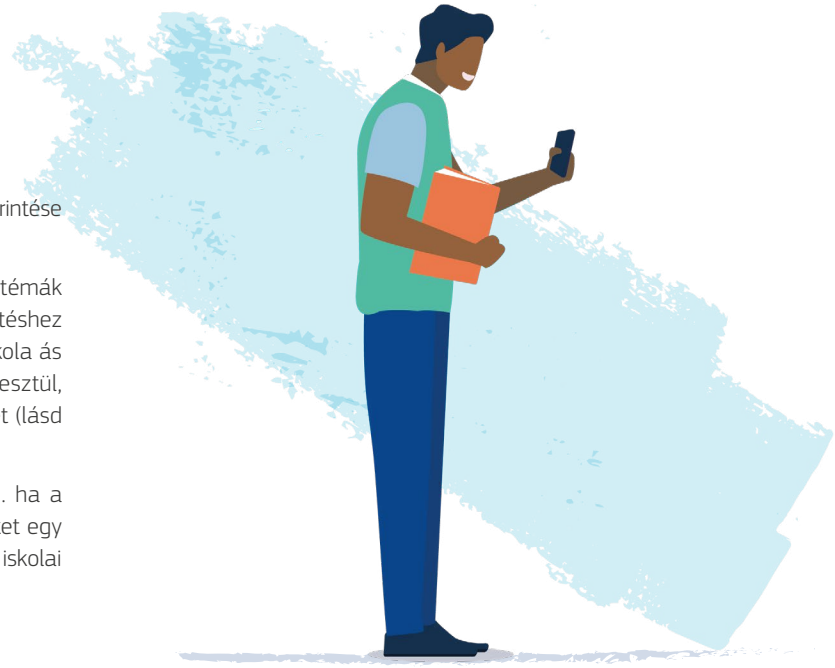

A tevékenységek előtt

Együttműködés az iskolai érdekelt felekkel

Fontolja meg...

- Az érzékeny vagy ellentmondásos témák tanításban való érintése előtt vitassa meg terveit az iskolavezetéssel.
- Az online világhoz kapcsolódó politikai, illetve érzékeny témák megvitatását – amely szükségszerűen otthoni beszélgetéshez is vezethet – megelőzően egyeztessen a szülőkkel az iskola ás szülők között kialakított kommunikációs csatornákon keresztül, és amennyiben lehetséges, hangolja össze a törekvéseket (lásd a 2. tippet).
- Amennyiben szakértői támogatásra van szüksége (pl. ha a diákok sértegetik egymást, vagy érzelmileg felkavarja őket egy téma) működjön együtt az iskolapszichológussal vagy az iskolai szociális munkással.

Ismerje meg a digitális jártasság környezetét

Jó kiindulópontot jelent, ha betekintést nyerünk annak a közösségnek a médiahasználati szokásaiba, amelyben az iskola működik. Ez lehetőséget kínálhat arra, hogy a már meglévő mintázatokra támaszkodjunk. Ez történhet az iskolai-közösségi rendezvényeken való részvétel és az ezek keretében folytatott kommunikáció, a helyi média és más népszerű médiacsatornák figyelemmel kísérése, valamint a kollégákkal, szülőkkel és diákokkal folytatott beszélgetések révén. Előfordulhat, hogy a közösségek egyes alcsoportjai olyan radikális (csoporton belüli) véleményeket képviselnek, amelyek váratlanul az osztályteremben is kifejezésre kerülnek. Hasznos, ha tisztában vagyunk ezekkel az érzékeny kérdésekkel.

Habár a digitális jártasság területe meglehetősen új, számos olyan kezdeményezésre került sor az elmúlt években, amelyek hasznosak lehetnek az Ön tanítási tevékenysége szempontjából, és tartalmasabbá tehetik a diákok tanulását. Ezek közé tartoznak az alábbiak:

- Léteznek olyan tanári és oktatói nemzetközi hálózatok, amelyek érdeklődést tanúsítanak a digitális jártassággal kapcsolatos oktatás, valamint a dezinformáció kezelése iránt, és tapasztaltak ezen a téren. Általában ingyenes használhatók, és csupán egy kattintásra van szükség a csatlakozáshoz.
- Az olyan nemzetközi szervezetek, mint az Európai Bizottság, az UNESCO, az OECD, az Európa Tanács, a Nemzetközi Távközlési Egyesület (ITU), az UNICEF és a média-szakszervezetek olyan hálózatokat fejlesztettek, illetve erőforrásokat, és iránymutatásokat dolgoztak ki, amelyek gazdagíthatják az Ön munkáját.
- Számos különböző nemzeti és helyi kezdeményezésben vesznek részt hivatásos újságírók és újságírói szervezetek. Előfordulhat, hogy néhány helyi újságíró már most is részt vesz ezekben. A jelen iránymutatás kiegészítéseként kidolgozott jelentés (különösen a mellékleteiben) számos ilyen kezdeményezésre hivatkozik.
- Hasznos lehet annak vizsgálata, hogy a helyi önkormányzat, illetve a nemzeti kormány hogyan támogathatja a diákok digitális jártasságát, valamint érdemes utánajárni a civil társadalmi szervezetek törekvéseinek és programjainak is.
- A helyi könyvtárak aktívakká váltak ezen a területen, és segítséget nyújthatnak abban, hogy a tevékenységek bekerüljenek a közösségbe.

2. keretes írás: A külső szereplők, például hivatásos újságírók, nem kormányzati szervezetek, tudományos szakemberek és platformok bevonása – a lehetséges előnyök és hátrányok/kockázatok az iskolák és a tanárok/oktatók szempontjából

A digitális jártasság oktatása nem kell, hogy az Ön egyedüli feladata legyen, és lehetősége van harmadik felek virtuális és/vagy fizikai programjainak (pl. a civil társadalom részéről) tanításba való integrációjára is.

Lehetséges előnyök

- A külső felek további ismereteket és szakértelmet nyújthatnak
- A külső felek lehetőséget adnak a tanároknak és az oktatóknak, hogy a szakértőkkel hálózatokat építsenek ki
- A külső felek gyakran rendelkeznek széles körű tapasztalatokkal az iskolákkal való együttműködés terén
- A külső felek tényeken alapuló és gyakorlati tapasztalatokkal szolgálnak a területen
- A tudományos szakemberek/egyetemek tapasztalattal rendelkeznek azt illetően, hogy mi az, ami működik, és miért
- A külsők felek bevonása izgalmas lehet a diákok számára

Lehetséges hátrányok vagy kockázatok

- További adminisztráció (pl. a logisztikával kapcsolatosan), valamint az iskolavezetés és más felek hozzájárulásának szükségessége
- Korlátozhatja a tervezés rugalmasságát
- Gazdasági költségekkel járhat
- A harmadik felek kereskedelmi, adatgyűjtési vagy politikai érdekeket próbálhatnak meg népszerűsíteni

Az interneten is tájékozódhat arról, hogy milyen típusú szervezetek dolgoztak már ki forrásokat az iskolák és az oktatás számára.

Fontolja meg...

- Kapcsolja össze az iskolai tevékenységeket a kulcsfontosságú nemzetközi és nemzeti hálózatokkal és eseményekkel. Nemzetközi szinten ennek részét képezi a biztonságosabb internet napja (minden februárban), a Nemzetközi Tényellenőrző Nap (április 2-án), illetve idetartoznak még a tudatosságnövelő kampányok (a médiaműveltség európai hete, az UNESCO globális média és információs műveltség hete). Az egész Európára kiterjedő eTwinning hálózat azt is lehetővé teszi a tanárok/oktatók és az iskolák számára, hogy Európa-szerte kapcsolatba lépjenek másokkal. A hálózat éves témája 2021-ben a médiaműveltség és félretájékoztatás volt, amelynek eredményeként egy kiemelt konferencia is megszervezésre került, valamint létrejött egy, a témával kapcsolatos bevált gyakorlatokat tartalmazó eTwinning könyv is.
- Próbáljon meg helyi, nemzeti és/vagy nemzetközi finanszírozás szerezni a kezdeményezésekhez. Európai szinten idetartozik az Erasmus+ program és az Európai Szolidaritási Testületet.

3. tipp: Ellentmondásos kérdések tárgyalása

Az ellentmondásos kérdések tárgyalása gazdagíthatja a tanulást és előmozdíthatja a kritikus gondolkodást. Mely témákat tartja a leginkább ellentmondásosnak az iskolában való tanításuk szempontjából? Mi a helyzet kollégáival? Mik a tapasztalataik az ellentmondásos kérdések oktatásban való felhasználása terén? Meg tudják egymással osztani a hasznos forrásokat? Kiterjeszthetők-e a tevékenységek több iskolai tantárgyra kollaboratív módon? Fel lehet kérni „szakértőket" előadások tartására az osztályban vagy iskolai gyűléseken (akár személyesen, akár távolról)?

Ön tudja a legjobban megítélni, hogy könnyedebb beszélgetéseket kíván-e tartani az osztállyal, vagy szeretné diákjait egy komolyabb, mélyrehatóbb eszmecserébe bevonni. Ez függ a diákok életkorától és az Ön ellentmondásos kérdések kezelésével kapcsolatos korábbi tapasztalataitól is.

Az ellentmondásos témák megvitatásakor hasznos lehet a kevésbé ellentmondásos kérdésekkel kezdeni, és fokozatosan haladni az olyan kérdések felé, amelyek vitatottabbak lehetnek. Így láthatja, hogy a diákok miként reagálnak, és készen állnak-e az érzékenyebb kérdések megvitatására, valamint szívesen beszélnek-e róluk (lásd még az összeesküvés-elméletekről szóló 12. tevékenységi tervet).

Az interaktív módszerek segíthetnek olyan légkört teremteni, amely jótékonyan hat az osztályra az ellentmondásosabb kérdések megvitatása során. Az ilyen módszerek közé tartoznak a néma párbeszédek, a véleményvonalak, az aktív hallgatási tevékenységek, az akvárium módszerrel folytatott viták, a komplex instrukciók, a szerepjátékok és a kooperatív tanulás. Ezek a módszerek segítenek azoknak a diákoknak a bevonásában is, akik egyébként unatkoznának vagy érdektelenek lennének.

Az élménygazdag tanulási légkör megteremtése az osztályteremben

Fontolja meg...

- Tudatosítsa az alábbiakat: a diákok esetleges pszichoszociális motivációi az eltérő véleményekre, a diákokra jellemző érzékeny területek, a közösség érzékeny területei és a társadalmi polarizáció; valamint az Ön álláspontja, érzelmei és érzékeny területei.
- A téma megvitatása előtt gyűjtse össze a diákok kezdeti ötleteit és véleményeit. Ez a folyamat szükség esetén anonim módon is elvégezhető.
- Amennyiben vannak olyan diákjai, akik esetlegesen nehezen kezelhetők, hasznos lehet bevonni őket a foglakozás előkészítésébe, és konkrét feladatokkal megbízni őket.
- Építsen ki bizalmi viszonyt az osztályban. A bizalom olyan kulcsfontosságú tényező lehet, amely lehetővé teszi a diákok (és a tanár) számára, hogy kényelmesebben érezzék magukat az érzékeny és ellentmondásos témák megvitatása során. Előfordulhat, hogy egyes diákok úgy vélik, hogy bizonyos témák csak a csoportjukon belüli (diákok közötti) beszélgetésekre alkalmasak, és nem szívesen osztják meg azt másokkal. Ez a vélekedés a kölcsönös bizalommal változtatható meg.
- Az érzékenyebb kérdések megvitatására az osztályközösség kialakulása után kerüljön sor. Az ellentmondásos témákat a legjobb egy olyan nyitott környezetben megvitatni, ahol a diákok biztonságban érzik magukat, és úgy érzik, hogy észreveszik és meghallgatják őket.
- Kezdjen strukturáltabb interakciókkal, majd az osztály lendülete és dinamikája szerint haladjon a kevésbé strukturált interakciók felé.
- Kezdje a munkát a négyszemközti interakciókkal (tanár–diák; diák–diák), majd lépjen tovább kiscsoportokos interakciók felé, és csak ezt követően térjen át az egész osztályra kiterjedő interakciókra.
- Alkalmazzon diákközpontú tanulást, amelynek keretében önállóságot biztosíthat a diákok számára, és azt, hogy a tanultakat a magukénak érezhessék.

1. tevékenységi terv – A dezinformáció témájának tárgyalása

Az alábbiakban egy 45 perces tanórán kivitelezhető tevékenységet mutatunk be.

Megérkezés (kb. 5 perc)

A tanóra elején minden diáktól külön-külön kérdezze meg, hogy hogyan érzi ma magát. Figyelmesen hallgassa meg válaszaikat. A válaszokra reagáljon semlegesen, és csak annyit mondjon: „Köszönöm". A több diák csendben hallgassa végig a válaszokat. A diákok megkérdezésének sorrendjét véletlenszerűen alakítsa ki.

Bevezetés (kb. 5 perc)

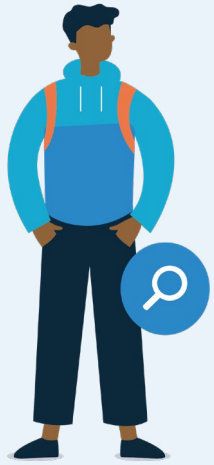
Osszon meg egy, a dezinformációval kapcsolatos gondolatot vagy személyes élményt, vagy adjon meg egy dezinformációs hírre mutató linket. A rövid bevezetést követően tegyen fel egy dezinformációval kapcsolatos kérdést, mint például: „Szerintetek mennyire súlyos ez a dezinformáció?" vagy „Szerintetek mi ennek a dezinformációnak a célja?".

Strukturált vita (kb. 25 perc)

Osszon ki kis papírlapokat. Adjon 90 másodpercet a diákoknak arra, hogy röviden fogalmazzák meg válaszaikat az Ön kérdésére. Tájékoztassa őket arról, hogy válaszaikat fel fogják olvasni. Ezután véletlenszerűen alakítson ki párokat. A diákpár egyik tagja tegye fel a kérdést a másik diáknak. A második diák olvassa fel a válaszát. Ezt követően váltsanak szerepet. Folytassa a párok kialakítását mindaddig, amíg az összes diákot meg nem hallgatták. Amennyiben az osztály páratlan számú diákból áll, Ön is vegyen részt párként a feladatban. Amennyiben több idő áll rendelkezésre, kérjen visszajelzést.

Check-out (kb. 8 perc)

A tanóra végén külön-külön kérdezze meg a diákokat, hogy tanultak-e valamit a tanóra során. Használja a Megérkezés szakasz alapelveit.

2. tevékenységi terv – A multiperspektivitás megismerése több forrás felhasználásával

Megjegyzés: ez a tevékenység körülbelül 3 × 45 percet vesz igénybe

1. tanóra: Keressen egy olyan történelmi eseményt, amely a két (vagy több) érintett oldaláról különbözőképpen értelmezhető. Ilyenek lehetnek például a különböző függetlenség háborúk, az Egyesült Államok polgárháborúja, az első világháború, az észak-írországi konfliktus vagy a Balkánon az 1990-es években zajló háború.

Mutasson be a diákoknak két külön, rövid narratívát (vagy kérje meg őket, hogy keressenek két külön narratívát az interneten) a konfliktussal kapcsolatosan. Minden csoport keressen 5–10 olyan forrást az interneten, amelyek információkkal szolgálnak a konfliktusról – amennyiben lehetséges, különböző oldalról szemlélve azt (ehhez segítségre lehet szükségük). Kérje meg a diákokat, hogy röviden mutassák be ezeket a forrásokat az osztálynak. Hasonlítsa össze és állítsa szembe egymással a forrásokat.

Fogalmazzon meg olyan állításokat, mint például: „A konfliktus fő oka az volt, hogy X nem biztosított teljes körű emberi jogokat az Y-ban élő emberek számára".

2. tanóra: Két csoport alakuljon ki: azok, akik egyetértenek a kijelentéssel, és azok, akik nem értenek egyet. A legegyszerűbb kijelölni a csoporttagokat – a diákok fele legyen az „Egyetért", a másik fele pedig a „Nem ért egyet" csoport tagja.

Minden diák használja fel azt az 5–10 online forrást, amelyet a csoportjuk talált, és azoknak alapján fogalmazzanak meg két meggyőző érvet a kijelentés mellett, illetve ellen. A diákok gyűjtsék össze és írják le a bizonyítékaikat. Ezt először – az óra első felében – egyénileg tegyék meg. Ezután dolgozzanak kisebb, hasonlóan vélekedő kisebb csoportokban (csoportonként kb. 4–6 fő), és osszák meg egymással érveiket. Minden kisebb csoport készítsen egy olyan digitális plakátot, amely az öt fő érvüket mutatja be.

3. tanóra: A csoportok finomítsanak a plakátokon, és mutassák be azokat az osztálynak. Minden diák értékeljen minden egyes érvet (1 és 10 között), és vitassák meg, hogy miért az adott pontszámot adták, különösen a forrásokban talált bizonyítékok alapján. A pontozás online eszközökkel is elvégezhető. Vitassák meg újabb, kis csoportokban a történet mindkét oldalát, és próbálják meg meghatározni, hogyan lehet a legjobban értelmezni ezt az ellentmondásos kérdést. Gondolják át, hogy van-e mód az érvek és ellenérvek egyesítésére. Van-e köztes megoldás? Sikerülhet-e konszenzusra jutniuk?

Alternatív megoldásként többféle módszer is alkalmazható arra, hogy a diákok megvitathassák a kérdést – pl. a (virtuális) galériaséta (gallery walk) technika, a szókratészi módszer, a hagyományos vita, az akvárium módszer, a keresztkérdezésen alapuló vita vagy a tudományos vita.

Megjegyzés: Ez a megközelítés jelentős irányító szerepet követel meg Öntől mint tanártól/oktatótól.

A tevékenységek során

Fontolja meg...

- Mozdítsa elő a nyitott, támogató légkör kialakulását és fenntartását az osztályteremben.
- Gondolja át, hogy miként vázolja fel a kérdéseket. Ez különböző módon is történhet annak érdekében, hogy relevánssá tegye a témát a diákok számára.
- Vezessen naplót arról, hogy a diákok hogyan reagálnak az ellentmondásos és kihívást jelentő kérdéseket érintő tanítási tevékenységre. A diákok is vezethetnek saját naplót reflexióikról.
- Kísérje figyelemmel az érzelmi reakciókat az osztályteremben, és lehetőség szerint tárja fel, hogy melyek a diákokra jellemző érzékeny területek. Előfordulhat, hogy egyes diákok olyan radikális véleményt képviselnek, amelynek váratlanul az osztályteremben is hangot adnak.
- Figyelje a csoporton belüli és kívüli tendenciákat. A fiatalok és a felnőttek a másik digitálismédia-használatát egyes esetekben „helytelennek" ítélik, és ezt a másik csoport negatív sztereotipizálásának alapjaként is felhasználhatják.
- Kövesse nyomon, hogy tevékenységei milyen mértékben erősíthetik a csoporton belüli, illetve a csoporton kívüli dinamikát Ön és a diákok között, valamint a diákok körében.
- A diákokkal a lehető legnagyobb mértékben foglalkozzon egyénileg, különösen akkor, ha ellentmondásos kérdésekről folyik a beszélgetés, vagy ha a diákok nem megfelelő magatartást tanúsítanak.
- Mutasson példát. Amennyiben nem érzi kellemetlennek, osszon meg néhány személyes példáit arra vonatkozóan, hogy Ön magánemberként (illetve tanárként/oktatóként) hogyan fejleszti digitális jártasságát, és/vagy, hogy milyen dezinformációnak volt már kitéve. Ez arra ösztönözheti a diákokat, hogy ők is megosszák a saját tapasztalataikat.
- Teremtsen egyensúlyt a nyitott osztálylégkör és a biztonságot adó tér között. A nyitott osztálylégkörben a diákok elmondhatják, hogy mit gondolnak, és szabadon megoszthatják nézeteiket és véleményüket. Előfordulhat azonban, hogy mások észrevételeit egy diák vagy a diákok egy csoportja sértőnek érzi.
- Kövesse nyomon a kockázati tényezőket. Fennáll annak a kockázata, hogy amikor előítéletekkel, mítoszokkal és elfogultságokkal kerül szembe, a diákok elidegenednek. A nézetkülönbséget párbeszéd útján – különválasztva a véleményt az azt képviselő személytől –, és többféle, tényeken alapuló nézőpont a vitába való beépítésével lehet kezelni.

A tevékenységeket követően

Fontolja meg...

- Beszélgessen a diákokkal arról, hogy mit tanultak, mi az, amit élveztek és amit talán kevésbé élveztek.
- Tervezzen a korábbi tevékenységekre épülő új tevékenységeket, és vonja be a diákokat aktívan ebbe a folyamatba.
- Amennyiben vezetett naplót a diákok olyan tanórákra adott reakcióiról, amelyek ellentmondásos kérdésekkel foglalkoztak, beszélgessen erről az iskolapszichológussal, a mentortanárokkal vagy az iskola pedagógusaival.
- Tartson előadásokat más osztályoknak vagy iskoláknak (virtuális is lehet).
- Értékelje formálisabb módon a diákok által elsajátított ismereteket és készségeket, és/vagy értékelje ki az alkalmazott tanulási és tanítási módszereket (lásd az iránymutatások értékelésről szóló szakaszát).

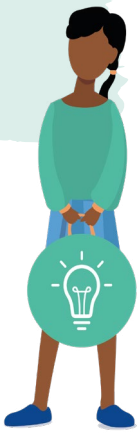
4. tipp: Empátia kifejezése

A biztonságos tanulási tér támogatása érdekében fontos, hogy ne gúnyoljuk ki vagy szigeteljük el azokat a diákokat, akik beismerik, hogy hisznek bizonyos típusú dezinformációkban, például egy elterjedt összeesküvés-elméletben. Az empátia jó kiindulópont lehet. A diákok kockázatot vállalnak azzal, ha beismerik, hogy hisznek a dezinformációk bizonyos típusaiban. Ha úgy érzi, Ön is vallhat bizonyos sebezhető pontjairól.

Néha segít, ha a diákok először „egy ismerősükről" beszélnek. Ezáltal a vallomások kevésbé lesznek személyesek, és a diákok kevésbé érzik majd magukat sebezhetőnek a diáktársaik kritikáival szemben.

5. tipp: Beszámoló

Beszélgessen a diákokkal gondolataikról, tapasztalataikról és érzelmeikről. Kérdezze meg őket, hogy mit tanultak, és hogy hogyan szeretnének a tapasztaltakra építeni a jövőben.

6. A digitális jártassági kompetenciák kiépítése az osztályteremben és az iskolában: digitális polgárrá válás

Mit jelent a digitális polgárság, és miért fontos?

A digitális polgárok…

- Rendelkeznek az online világban való biztonságos, hatékony, kritikus és felelősségteljes részvételhez szükséges készségekkel, tulajdonságokkal.
- Képesek kihasználni az online világ által nyújtott előnyöket és lehetőségeket, ugyanakkor ellenállóak annak ártalmas hatásaival szemben.
- A digitális technológiákat felhasználják az aktív polgári szerepvállalás, a társadalmi befogadás, a másokkal való együttműködés, valamint a személyes, társadalmi, illetve kereskedelmi célokat szolgáló kreativitás támogatásához.
- Tisztában vannak a legfontosabb emberi jogi értékekkel, valamint azzal, hogy ezek az értékek hasonlóak online és offline (a véleménynyilvánítás szabadsága, a magánélethez, a részvételhez, a méltósághoz való jog stb.).

A digitális polgárság tanult készségek összessége. A digitális társadalomban – ahogyan az „offline" társadalomban is – léteznek olyan alapvető koncepciók, eszközök és kompetenciák, amelyeket a diákoknak meg kell ismerniük ahhoz, hogy előmozdíthassák tanulásukat. A diákoknak emellett hozzá kell férniük azokhoz az eszközökhöz is, amelyekre digitális jártassági kompetenciáik fejlesztéséhez szükségük van. Ön fontos szerepet játszik ebben a folyamatban.

A digitális jártassággal rendelkező személy tudja, hogy a digitális technológiák miként használhatók fel biztonságos és megfelelő módon az információkhoz való *hozzáféréshez, valamint azok kezeléséhez, megértéséhez, integrálásához, kommunikálásához, értékeléséhez, létrehozásához és terjesztéséhez*. Emellett a digitális jártasság támogatást nyújthat a diákoknak az aktív részvétel, a tanulás, a kiteljesedést nyújtó karrier felépítése, valamint a szociális interakciók terén a mai társadalomban. Ebből kifolyólag a digitális jártasság az aktív és önrendelkező digitális polgárság kialakulásának előfeltétele.

Amint azt bizonyára Ön is észrevette, a diákok – különböző mértékben – már most is rendelkeznek digitális jártassággal. Vannak például olyanok, akiknek nehezen megy az írás és az olvasás, de nagyon gyakorlottak a digitális tartalmak felhasználása és előállítása terén (például hangjegyzetek küldésében vagy fotózásban). Másoknak nehézséget jelenthet a technológiákhoz való hozzáférés vagy azok használata, ami megnehezíti elérésüket és a velük való kommunikációt a távoktatás során.

6. tipp: Játékosítás és játékalapú tanulás

A játékosítás és a játékalapú tanulás megfelelő tervezés mellett javíthatja az oktatási eredményeket.

Ezen előnyök közé tartoznak:

1. Jellemzően olyan tanulást kínálnak, amely megfelel a mai fiatalok digitális életvitelének.
2. További motivációt biztosíthatnak, valamint szórakoztatóvá, kreatívvá és inspirálóvá teszik a tanítást és a tanulást.
3. A játékosítás és a játékalapú tanulás általában rugalmas, bármely kontextusba átültethető, és viszonylag könnyen hozzáigazítható bármely iskolai tantárgyhoz. Komplex kérdések tárgyalásához is felhasználhatók, amelyek a játék révén könnyebben „megfoghatóvá" válnak.

Fontolja meg…

- Kérje fel diákjait annak megosztására, hogy a technológia és a közösségi média hogyan teremthet pozitív változásokat és pozitív tereket abban a közösségben és társadalomban, amelyben élnek.
- Beszélgessen diákjaival azokról a készségekről, amelyekre a jövőbeli munkaerőpiacra való belépéskor szükségük lesz. Idetartozhatnak a digitális készségek (pl. a digitális gazdaságok ismerete, a programozás, az algoritmusok ismerete, a számítástechnikai gondolkodás és az egyéb digitális készségek) és a humán készségek (pl. interperszonális készségek) egy olyan világban, ahol az emberek közötti interakció értéket képvisel.
- Kérje meg a diákokat, hogy keressenek pontos online információkat az állampolgársággal kapcsolatos kérdésekre (pl. demokrácia, helyhatósági választások, emberi jogok és klímaváltozás), valamint arra vonatkozóan, hogy melyek az online részvételre megfelelő terek.

- Amennyiben az osztálytermi légkör lehetővé teszi (különösen, ha a diákok hozzá vannak szokva a politikai kérdések megvitatásához), kérdezze meg a diákokat, hogy véleményük szerint terjedhetnek-e politikai dezinformációk a médián keresztül, valamint hogy ez milyen hatással járhat. Hatással lehet-e a demokratikus választások eredményeire? Milyen módon? Tudnak erre példát mondani?
- Adjon meg a diákoknak olyan hivatkozásokat, amelyek hiteles – például társadalmi és állampolgársággal kapcsolatos kérdésekre vonatkozó – információforrásokra mutatnak. Ennél is jobb, ha a diákok kutatnak ebben a témában, Ön pedig visszajelzést ad.
- Fordítson figyelmet a digitális jóllétre, nevezetesen arra, hogy a digitális eszközök hogyan szolgálják vagy érintik negatívan a diákok (mentális vagy fizikai) egészségét, illetve társaikkal és a családjukkal fennálló kapcsolatait.

A digitális jártasság tanításának első lépései

A digitális jártasság tanítása és tanulása fontos szerepet játszik napjaink társadalmában. Előfordulhat azonban, hogy néhányan vonakodnak lépéseket tenni annak érdekében, hogy diákjaikat a digitális jártassági kompetenciák kifejlesztése irányába tereljék, mivel zavarónak érezhetik egy olyan téma oktatását, amelyről talán nem tudnak sokat, vagy abból kifolyólag, hogy a diákjaik a technológia szempontjából már most is meglehetősen hozzáértőnek számítanak. Fontos szem előtt tartani, hogy Önnek nem kell technológiai szakértőnek lennie a digitális jártasság tanításához, mivel a digitális jártasság messze túlmutat annak ismeretén, hogy hogyan kell használni egy adott eszközt.

3. keretes írás: Technikai zseni vagy sem?

Ne feltételezzük, hogy minden diák technikai zseni. Nem minden fiatal tud sokat a technológiáról, és nem minden fiatal elég magabiztos annak használatához. Míg egyesek jól fejlett digitális készségekkel és kompetenciákkal rendelkeznek, mások csupán alacsony szintű digitális készségekkel bírnak, és még az alapvető digitális feladatok elvégzése is gondot jelent számukra. A digitális világ sokszor nehezen érthető – még a fiatalok számára is. Megtörténhet, hogy visszhangkamrákba kerülnek, de csak ritkán vannak tudatában, hogy miként ragadnak ott. Előfordulhat, hogy mindennapi életük részét képezik a technológiák, de nem tudják, hogy azok hogyan működnek vagy, hogy az algoritmusok miért jelenítenek meg nekik bizonyos tartalmakat. A diákok nem mindig igényelnek technikai támogatást, és úgy tűnhet, hogy elutasítják azt, de gyakran egy olyan személyre van szükségük, aki segít nekik eligazodni abban az óriási információhalmazban, amellyel rendszeresen szemben találják magukat, valamint támogatja őket abban, hogy meg tudják különböztetni a tényeket a tudástól, a valós állításokat pedig a bizonyítékoktól.

Fontolja meg...

- Nyíltan vállalja fel, hogy tanárként, illetve oktatóként nem tud és nem is tudhat mindent. Tanárként és oktatóként ugyanakkor megfelelő helyzetben van ahhoz, hogy biztosítsa a szükséges kontextust, kritikai reflexióra sarkalljon és támogatást nyújtson.
- Érintse azokat digitális témákat is, amelyek valóban fontosak a diákok számára. Tegye lehetővé a diákok számára, hogy megnyíljanak és beszéljenek érdeklődésükről, közösen dolgozzák ki az óratervet, és közben használják azokat az eszközöket és digitális tereket, amelyeket a diákok a legjobban ismernek.
- Beszélgessen diákjaival az online viselkedésről, és arról, hogy miként válhatnak felelős polgárrá, azaz pozitív társadalmi szereplővé az osztálytermen belül és kívül.

7. tipp: Merítsen ötletet a diákoktól

A digitális jártassággal kapcsolatos tevékenységekhez merítsen ihletet a diákoktól és tapasztalataikból. A gyermekek és a fiatalok nap mint nap szembe kell, hogy nézzenek online kihívásokkal (rosszindulatú üzenetek; nehéz adatvédelmi kérdések; hozzáférési problémák; gyűlöletbeszéd stb.). Engedje, hogy a tanórák témáit a diákok aggályai és mindennapi tapasztalatai irányítsák. Tegye a témákat relevánssá és gyakorlatiassá a diákok zavarba hozása és megítélése nélkül. Ezzel (megfelelő irányítás mellett) hitelességet és bizalmat sugárzó légkört hozhat létre az osztályteremben.

A digitális jártasság tanulási célkitűzései

Az alábbiakban ismertetünk néhány konkrét, az alap- és középfokú oktatási szint szempontjából releváns, a digitális jártassággal kapcsolatos tanulási célkitűzést. Ez az áttekintés segítheti az Ön tanítási tevékenységét. A célkitűzések olyan már kialakított keretrendszereken alapulnak, mint például az európai digitális kompetenciakeret (DigComp 2.2[4]) és a finn „Az írástudás új formái" program tanulási eredményei[5]:

Az általános iskolában a diák…

- Képes önállóan információkat keresni az őket érdeklő témákról és jelenségekről.
- Iránymutatással képes értékelni az információk hitelességét és hasznosságát.
- Tudatában van annak, hogy az online környezetekben mindenféle információ és tartalom megtalálható, köztük olyanok is, amelyek félretájékoztatást és dezinformációt foglalnak magukban.
- Tudja, hogy mi a különbség a dezinformáció, a félretájékoztatás és a rossz információ között.
- Jól ismeri az adatvédelem alapelveit.
- Tudja, hogy a médiakörnyezetekben milyen, a magánélet védelmére szolgáló módszerek léteznek.
- A szerzői jogok szempontjából képes reflektálni saját médiatartalom-fogyasztására és az általa igénybe vett szolgáltatásokra.
- Képes olyan médiatartalmakat keresni, amelyek ingyenes és engedély nélkül felhasználhatók.
- Képes jellemezni médiahasználati szokásait, és reflektálni tud arra, hogy a média mennyire fontos szerepet tölt be az életében.
- A digitális eszközöket megfelelő és biztonságos módon tudja felhasználni ahhoz, hogy egy adott közönségnek szóló tartalmakat hozzon létre.
- Tudja, hogy miként lehet médiatartalmakat létrehozni és megosztani.
- A digitális eszközöket megfelelő és biztonságos módon tudja felhasználni ahhoz, hogy egy adott közönségnek szóló tartalmakat hozzon létre.
- Tudja, hogy hogyan viselkedhet tisztelettel teljesen online, és miként férhet hozzá pontos információkhoz.

Középiskolás korára a diák…

- Tudja, hogy a digitális tartalmak, áruk és szolgáltatások szerzői jogi védelem alatt állhatnak.
- Kritikusan tudja értékelni az információforrás és a digitális tartalom hitelességét és megbízhatóságát.
- Iránymutatással képes értékelni a különböző típusú médiatartalmakat mint információforrásokat, és reflektálni tud azok hasznosságára és megbízhatóságára.
- Tisztában van a közösségi média információforrásként vett természetével, és azzal, hogy miért fontos a kritikus hozzáállás az ott terjesztett információk tekintetében.
- Tudatában van annak, hogy az internetes keresőmotorok, a közösségi média és a tartalomplatformok gyakran alkalmaznak mesterségesintelligencia-algoritmusokat annak érdekében, hogy olyan reakciókat generáljanak, illetve tartalmakat jelenítsenek meg, amelyeket az adott felhasználó preferenciáihoz igazítanak, vagy azok alapján határoznak meg.
- Képes elemezni saját médiafogyasztásának mintázatait.
- Képes információkat beszerezni, feldolgozni és bemutatni megfelelő módszerek és eszközök alkalmazásával végzett kutatás alapján.
- Tudatában van annak, hogy számos internetes és mobiltelefonos alkalmazás gyűjt és kezel olyan adatokat (azaz személyes adatokat, viselkedésre vonatkozó adatokat és kontextuális adatokat), amelyeket a felhasználó lekérdez, vagy amelyekhez hozzáfér. Erre például az emberek online (pl. kattintások a közösségi médiában, keresések a Google-on) és offline (pl. napi lépésszám, buszon való utazás tömegközlekedéssel) tevékenységeinek nyomon követése érdekében kerül sor.

[4] https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415

[5] https://okm.fi/en/new-literacies-programme

- Képes digitális eszközöket használni az online fényképek és videók hitelességének ellenőrzésére.
- Tudja, hogy milyen stratégiákat kell alkalmaznia az online rendszerek által gyűjtött/gondozott adatok ellenőrzésére, kezelésére vagy törlésére.
- Tudja, hogy a meglévő digitális tartalmakat forrásként felhasználva az MI-rendszerek alkalmazhatók digitális tartalmak (pl. szövegek, hírek, esszék, tweetek, zenék, képek) automatikus létrehozására. Az ilyen tartalmakat nehéz lehet megkülönböztetni az emberi alkotásoktól.
- Tudatában van a megerősítési torzításoknak, és kritikus megközelítést alakít ki saját gondolkodására vonatkozóan.
- Tisztában van a digitális környezetben (pl. közösségi média, azonnali üzenetküldés) használt nonverbális üzenetek (pl. hangulatjelek, emojik) jelentésével, és azzal, hogy használatuk kulturális szempontból országonként és közösségenként eltérő lehet.

3. tevékenység terv – Az európai digitális jogokról és elvekről szóló nyilatkozatról

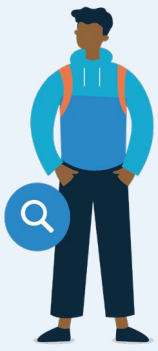
A digitális polgári lét alapvető részeként fontos, hogy tisztában legyünk digitális jogainkkal, és gyakoroljuk azokat. 2022 januárjában az Európai Bizottság javaslatot tett *az európai digitális jogokról és elvekről szóló nyilatkozat* létrehozására. Egyéb javasolt jogok mellett a nyilatkozat kimondja, hogy:

- A gyermekeknek és a fiataloknak lehetővé kell tenni, hogy biztonságos és tájékozott döntéseket hozhassanak, és kibontakoztathassák kreativitásukat az online környezetben.
- A gyermekeknek joguk van a védelemhez minden, a digitális technológiákkal vagy azok segítségével elkövetett bűncselekménnyel szemben.
- Mindenkinek joga van személyes adatainak online védelméhez. Ez a jog magában foglalja azt, hogy ellenőrizni tudjuk, hogyan használják fel és osztják meg adatainkat.
- Mindenki számára hozzáférhetővé kell tenni az olyan digitális technológiákat, termékeket és szolgáltatásokat, amelyek kialakításuknál fogva biztonságot, védelmet és adatvédelmet biztosítanak.
- Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához az online környezetben, anélkül, hogy tartania kellene a cenzúrától vagy a megfélemlítéstől.

Kérje meg diákjait, hogy először ismertessék saját jogaikat és mondják el, hogy mi az, ami fontos számukra, majd hasonlítsák össze ötleteiket az európai szinten javasolt digitális jogokkal.

4. Tevékenységi terv – A digitális lábnyom nyomon követése

Végezzen kutatást diákjaival a digitális lábnyomokról (a fogalommeghatározást lásd a 4. szakaszban), és vitassák meg, hogy digitális lábnyomaik milyen mértékben jönnek létre aktív, illetve passzív módon. Próbálják meg megtudni, hogy adataik milyen mértékben kerülnek továbbításra harmadik felek részére az oktatási környezeten belül vagy azon túl. Az osztállyal közösen reflektáljanak ennek esetleges előnyeire (pl. optimalizáció, személyre szabás) és hátrányaira (adatvédelem megsértése?) és arra, hogy a diákok hogyan kezelhetik a legjobban e-jelenlétüket.

7. Dezinformáció: Miről is van szó?

Félretájékoztatás

igazolhatóan hamis információk, amelyeket nem megtévesztő szándékkal terjesztenek, és a felhasználók gyakran azért osztanak meg, mert igaznak hiszik azokat.

Dezinformáció

igazolhatóan hamis vagy félrevezető információ, amelyet gazdasági előnyszerzés, vagy a nyilvánosság szándékos megtévesztése céljából hoznak létre, mutatnak be és terjesztenek. Kárt okozhat a közérdeknek.

Rossz információ

a tényeket tekintve helytálló információ, amelyet ártó módon használnak fel.

Ezek az iránymutatások elsősorban a dezinformációval foglalkoznak. Ahogyan a 4. szakaszban már megfogalmazásra került, a dezinformációt gazdasági előnyszerzés vagy a nyilvánosság szándékos megtévesztése céljából hozzák létre, mutatják be, illetve terjesztik.

A dezinformáció fogalmának további pontosítása érdekében hasznos lehet néhány példát megvizsgálni. Az alábbiakban példákat sorolunk fel arra vonatkozóan, hogy a diákok milyen típusú dezinformációkkal szembesülnek az osztályteremben és azon kívül. A felvázolt esetek mindegyikében[6] szerepel a megtévesztésre és az emberek véleményének, érzelmeinek és cselekedeteinek manipulálására irányuló szándék.

1. A kormányokra és egészségügyi programjaikra irányuló szándékos támadási kísérlet keretében hamis információk terjedtek különböző blogokon azt hirdetve, hogy a Covid19-oltóanyagok nem a koronavírustól való megóvásunkat szolgálják, hanem a lakosság tömeges ellenőrzésének egyik formáját jelentik. A kijelentések azt állítják – bizonyíték nélkül –, hogy az oltóanyagok olyan kormányzati eszközök, amelyek a lakosság csökkentése révén küzdenek az éghajlatváltozás ellen, illetve hogy a vakcinákat úgy alakították ki, hogy meddőséget okozzanak.
2. Annak érdekében, hogy az LMBTIQ-közösséget negatív színben tüntesse fel, 2022 májusában a közösségi média számos felhasználója terjesztett információkat arról, hogy egy texasi iskolai lövöldözés elkövetője transznemű volt. A pontatlan állításokat tovább fokozták az Egyesült Államok különféle politikusai és politikai véleményvezérei is, akik közül egyesek a transzneműséget általánosabb értelemben is összekapcsolták az erőszakkal.
3. Egy jól ismert francia politikus által 2017 februárjában terjesztett történet azt állította, hogy Emmanuel Macron elnök kampányát Szaúd-Arábia pénzügyileg támogatta. Egy vezető hírweboldalt klónoztak annak érdekében, hogy a történet helytállónak tűnjön, majd a hamis hírt közzétették.
4. 2022 márciusában egy videó tűnt fel Volodimir Zelenszkij ukrán elnökről, amelyen a vezető egy pódium mögött megjelenve azt tanácsolja az ukránoknak, hogy tegyék le fegyvereiket és adják meg magukat. Bár ez az úgynevezett „deepfake” videó nem volt túl kifinomult, a gyakorlatlan szem számára valóságosnak tűnt.
5. 2022 februárjában egy magát a CNN-nek kiadó fiók hamis tweetje tévesen jelentette be „az ukrán válság első amerikai halálos áldozatát”. Habár az információ igazolhatóan hamis volt, a CNN hírforrásként való legitimitását célzó támadásokhoz vezetett a közösségi médiában.

A dezinformáció kezelése

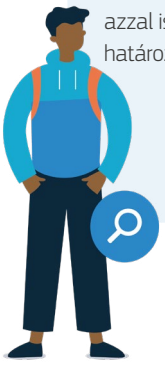
Miközben a diákok kialakítják társadalmi identitásukat és megalkotják világnézetüket, számtalan információval kerülnek kapcsolatba, amelyek között vannak hasznosak és informatívak, de hamisak, megtévesztők és manipulatívak is. A 21. században ezen információk nagy része online formátumú, vagy a közösségi médián keresztül kerül kommunikálásra.

Napjainkban a dezinformáció jóval távolabbra, gyorsabban, mélyebbre és szélesebb körben terjedhet, mint a valós információk. Digitális világunk leghatékonyabb kommunikátorai nem feltétlenül képzett szakemberek, például újságírók, hanem gyakran az online elsőként, leggyorsabban és legelterjedtebben jelenlévő online szereplők, akik személyre szabott üzeneteket használnak a közönségükhöz való kapcsolódáshoz. A dezinformáció potenciálisan kárt okozhat az egyéneknek, a csoportoknak és a társadalomnak. Számos formát is ölthet (példákért lásd a **4. keretes írás**). A dezinformáció egyik legfontosabb jellemzője azonban, hogy a fikciót, a hamis információkat és a véleményeket tényként és „az igazságként” mutatják be.

[6] A példák különböző, médiaelfogultsággal jellemezhető weboldalakról származnak. Az Európai Bizottság nem képvisel hivatalos álláspontot a példák valódiságára vonatkozóan.

5. tevékenységi terv – Tény vagy vélemény?

Játsszon „tény vagy vélemény" játékot a diákjaival. Ez egy nagyon könnyű és játékos módja annak, hogy bepillantást nyerjünk a tények és a vélemények közötti különbségekbe, és mind az általános iskolás, mind a középiskolás diákok számára megfelelő tevékenység. Mutasson be a diákoknak 10 előzetesen kiválasztott állítást, amelyek vagy tényt, vagy pedig véleményt fogalmaznak meg (például: „kint nulla fok van" kontra „túl hideg van kint"). Ilyen állításokat könnyedén találhat online az interneten (a későbbiekben hasznos lehet). A diákoknak el kell dönteniük, hogy mely állítások tények és melyek vélemények. Érvekkel is alá kell támasztaniuk döntésüket. A tevékenységet azzal is kiegészítheti, hogy megkérdezi a diákokat, miként határozzák meg, hogy mi minősül a ténynek és mi véleménynek.

Hasonló feladat végezhető a tudomány és az áltudomány szembeállításával is. Ez a tevékenység a némileg idősebb diákok számára lehet megfelelő.

8. tipp: A források ellenőrzése

A hírcsatornáikban megjelenő cikkek olvasása közben a diákok milyen gyakran ellenőrzik a hírek forrását? Ellenőrzik-e valaha, hogy a bemutatott tények valóban pontosak-e? Amennyiben igen, ezt milyen módon teszik?

Vitassa meg diákjaival, hogy mi a különbség a médiaszakemberek és a civil újságírók között.

Figyelmeztetés – a(z) (fiataloknak) embereknek az ilyen megtévesztő tartalmakra kell figyelniük.

Téves attribúció: Olyan hiteles képek, videók vagy idézetek, amelyeket más eseményekből emeltek át

Kitalált tartalom: Kitalált tartalom, amelyet néha valós tartalommal kombinálnak

Hamis források: Például olyan weboldalak, blogok vagy Twitter-fiókok, amelyek jól ismert márkaként vagy személyként, vagy (iskolai) barátként tüntetik fel magukat

Hamis kapcsolat: A tartalom nem illeszkedik a főcímhez/felirathoz

Hamis kontextus: Az átadott információk alapvetően helyesek, de nem megfelelő kontextusban jelennek meg

Manipulált tartalom: A tartalmak, például statisztikák, grafikonok, fényképek és videók módosítása vagy manipulálása. Idetartoznak a cheapfake és deepfake tartalmak is

Fegyverként felhasznált rossz információ: Eltúlzott, aránytalanul felnagyított tények

Híreszteléseken alapuló következtetések: Híreszteléseként megjelent információkon alapuló szilárd következtetések

Alternatív tevékenységi tervek, amelyeket érdemes megfontolnia:

- A diákok kis csoportokban dolgozva keressenek fel több online médiacsatornát, és olvassanak utána egy társadalmi kérdésnek (például az éghajlatváltozásnak). Kérje meg őket, hogy olvassanak el egy vagy több előre kiválasztott cikket, és döntsék el, hogy azokban mi minősül ténynek, és mi véleménynek. A különböző cikkekben ismertetett tények összhangban állnak egymással? És mi a helyzet a véleményekkel?
- Kérje meg a diákokat, hogy írjanak egy (érvelő) esszét egy olyan társadalmi kérdésről, amely érdekli őket, oly módon, hogy a fogalmazás tények és vélemények egyaránt szerepeljenek.
- Tartson ötletelést a diákokkal. Soroljanak fel minden olyan jellemzőt, amelyek a „tény" és a „vélemény" szó hallatán az eszükbe jutnak. Véleményük szerint mik a hasonlóságok és a különbségek?

4. keretes írás: A dezinformáció egyes konkrét formái – a tanárok és az oktatók lehetőségei a különböző tantárgyak terén

A cheapfake tartalmakat egyre többször maguk a fiatalok hozzák létre. Egy diák vagy diákcsoport például egy másik diák (a célszemély) arcáról készült felvételt (internetes) zaklatás céljából hozzáilleszthetí(k) egy másik személyről készült kompromittáló fényképhez. majd a közösségi média csatornáin keresztül terjeszthetí(k) a hamis képet. Ez súlyos következményekkel járhat, különösen a zaklatott személyre nézve. Annak demonstrálására, hogy a cheapfake tartalmak mennyire könnyen előállíthatók, a művészeti tantárgyakat oktató tanárok (óvatosság mellett) ezt az osztályteremben is bemutathatják. További részletekért lásd a cselekedve tanulásról szóló figyelmeztetést.

Az áltudományok olyan állításokból, meggyőződésekből, illetve gyakorlatokból állnak, amelyeket tudományosnak és tényszerűnek állítanak be, ugyanakkor azonban összeegyeztethetetlenek a tudományos módszerekkel. Mivel az ilyen dezinformáció gyakori jelenség, a természettudományos tantárgyakat oktató tanároknak lehetőségük nyílik elmagyarázni a diákoknak, hogy mi különbözteti meg a tudományt az áltudománytól.

Különösen a történelmet és állampolgári ismereteket oktató tanároknak érdemes azzal foglalkozniuk, hogy az összeesküvés-elméletek és az álhírek (hoaxok) hogyan alakultak ki, valamint hogy hogyan használták fel őket politikai fegyverként a történelem során. A tanárok/oktatók számos jelenlegi összeesküvés-elméletet is kiemelhetnek. Fontos felhívni a diákok figyelmét arra, hogy valóban léteznek összeesküvések, de sok ilyen, a médián keresztül terjesztett elmélet csupán kitalált, és gyakran politikai érdekeket szolgál. Lásd az alábbi figyelmeztetést.

A dezinformáció jellemzői

A dezinformáció számos kontextusban és számos különböző platformon jelenhet meg. Az ilyen információk egy része kifejezetten a fiatalokat célozza meg, és őket szeretné befolyásolni. A dezinformációk néhány közös jellemzője: (röviden ismertetve, a **6. tevékenységi tervhez** tartozóan):

1. Az érintett személy érzelmeire hatnak. Ez megnehezíti az adott személy számára, hogy logikusan és kritikusan gondolkodjon.
2. Támadja az ellenfelet – a valóság „mi kontra ők" nézőpontját láttatja.
3. Leegyszerűsíti a tényeket, és kizárja a kontextust.
4. Újra és újra megismétli az adott gondolatot.
5. Figyelmen kívül hagyja a tények különböző színezetét azáltal, hogy csak az egyik oldalt mutatja be.
6. A képeket olyan különböző módszerekkel manipulálja, mint például a retusálás vagy a levágás.
7. Kiemeli a képeket eredeti környezetükből, és más képekkel, zenékkel/hangokkal és szövegekkel kombinálja, hogy új jelentést adjon nekik.
8. Olyan híres embereket és celebritásokat használ fel, akiket a célcsoport nagyra tart.
9. Egyre inkább kihasználja a cheapfake és a deepfake adta lehetőségeket.
10. Ellenáll az olyan bizonyítéknak, amelyek megkísérlik megcáfolni.

6. tevékenységi terv – Az információk megítélése

Válasszon ki egy vagy több olyan szöveget, amely egyértelműen dezinformációt tartalmaz, és amelynek tekintetében rendelkezésre állnak olyan ellenbizonyítékok, amelyek könnyen hozzáférhetők. A tényellenőrző weboldalak segítséget nyújthatnak Önnek a keresésben. A diákok vizsgálják meg a szöveg(eket), és kérdezze meg őket, hogy megtalálják-e a fent leírt jellemzőket. A maximális tanulási eredmény érdekében először egyénileg, majd kis csoportokban dolgozzanak.

Miért hozzák létre és terjesztik a dezinformációt?

Miután a diákok megértették a dezinformáció fogalmát, gyakran merülnek fel a következő kérdések: *„Miért hoznak létre az emberek dezinformációt? Mi motiválja őket?"*. Ön segíthet a kérdések megválaszolásának irányába terelni őket.

Fontos, hogy a diákok tisztában legyenek azzal, hogy a dezinformáció létrehozásának és terjesztésének számos oka lehet. Ideális esetben a diákok maguk is megvizsgálhatják ezt a kérdést (lásd a **7. tevékenységi tervet**), de kulcsfontosságú, hogy Ön mint tanár a feladat elvégzését követően visszajelzést adjon nekik, és elmagyarázza, hogy az egyes személyek vagy csoportok azért állítanak elő dezinformációt, hogy másokat befolyásoljanak. Ez történhet ideológiai okokból (azért, hogy meggyőzzék az embereket arról, hogy egy bizonyos politikai vélemény helyes) vagy pénzügyi haszonszerzés reményében is. Néhány enyhébb dezinformációs eset vonatkozásában megemlítheti, hogy dezinformáció szórakoztatás céljából is létrehozható (pl. a szatíra bizonyos formái), mely esetben a megtévesztés célja a követők szerzése. Ezért fontos, hogy a diákok megismerjék a dezinformációk létrehozása mögött rejlő különböző motivációkat, a dezinformációk lehetséges formáit, valamint az általuk esetlegesen okozott károkat.

Fontolja meg...

- Beszélgessen el a diákokkal (először elvontabb, majd személyesebb hangvétellel, amennyiben a csoport légköre engedi) arról, hogy milyen típusú online információk váltanak ki olyan érzelmeket, mint például a harag, a szomorúság, a büszkeség vagy a szorongás.
- Vitassa meg a diákokkal, hogy mi ösztönözhetné őket arra, hogy gondolkodás nélkül osszanak meg tartalmakat. Kérdezze meg, hogy fel tudnak-e hozni személyes példákat. Emlékeztesse őket arra, hogy az erős érzelmek, mint például az öröm vagy a harag, megnehezítik a racionális és kritikus gondolkodást.
- Vitassák meg a források értékelésének jelentőségét. A hiteles források egyik alapfeltétele, hogy átláthatóságot biztosítsanak az információik származási helyét illetően.

7. tevékenységi terv – A dezinformáció keletkezési okainak vizsgálata

Ahelyett, hogy elmondaná a diákoknak, hogy mik a dezinformáció létrehozása mögött rejlő okok, kérje meg őket, hogy ők maguk végezzenek online kutatást. Ez történhet általánosabb feladatként, vagy olyan módon is, hogy a diákoknak kis csoportokban dolgozva azt kell megállapítaniuk, hogy az emberek (vagy szervezetek) miért terjesztenek dezinformációt egy bizonyos, a csoport számára kijelölt témával kapcsolatban. Ilyen témák például a Covid19-cel, az éghajlatváltozással, a menekültekkel és migránsokkal, a vallási kisebbségekkel, a szexuális kisebbségekkel, a nőkkel stb. kapcsolatos dezinformációk. A kis csoportok mutassák be egymásnak, hogy mire jutottak. Melyek a közös vonások és a különbségek?

A fiatalabb diákok számára olyan egyszerűbb és kevésbé összetett témákat is kiválaszthat, amelyekhez könnyebben kapcsolódhatnak.

! Mielőtt azonban a diákok hozzálátnának ehhez a feladathoz, jó felkészülést jelenthet, ha először Ön is elvégzi a kutatást, hogy jobban tudja irányítani a beszélgetést az osztályban.

Hasznos, ha a diákok tisztában vannak azzal, hogy a dezinformáció terjesztése bizonyos esetekben gazdasági hasznot eredményez egyes emberek számára. Ezen személyek közé tartozhatnak a közösségi média „véleményvezérei" és „alkotói", akiket a diákok esetleg követnek, és akik az online tartalomszolgáltatás révén keresnek pénzt.

Minél látványosabbak és ellentmondásosabbak az interneten és a közösségi médiában megjelenő információk, annál valószínűbb, hogy az emberek elolvassák és megosztják azokat, ami azt jelenti, hogy a hírek alkotói nagyobb reklámbevételhez jutnak. A hamis és/vagy félrevezető információkat terjesztők megpróbálják a lehető legtöbb embert rávenni arra, hogy megosszák az adott tartalmat. A valódi híroldalakat lemásoló hamis híroldalak a dezinformációk pénzügyi haszonszerzés céljából történő terjesztésének egyik hatékony módját alkotják.

9. tipp: Változás elérése

Ideális esetben a probléma felismerése –az, hogy a dezinformáció mindent áthat, gyorsan terjed és kárt okoz – a dezinformáció megelőzési és leküzdési módjaira irányuló reflexióhoz vezethet. Ez a reflexió és az azt követő vita gyakran vált ki a felelősségre vonatkozó általános kijelentéseket a diákokból, többek között azért, mert nem mindig látják saját szerepüket a folyamatban. Győzze meg őket arról, hogy ők is képesek változást elérni. Ez további konkrét, a dezinformációk elleni küzdelmet célzó stratégiák kidolgozására irányuló tantermi és iskolai tevékenységekhez vezethet (lásd az ebben a szakaszban ismertetett egyéb példákat).

Fontolja meg...

Miután a diákok megállapították, hogy a dezinformáció különböző veszélyeket rejt, tegye fel nekik az alábbi, felelősséggel kapcsolatos kérdéseket:

a. Mi a média szerepe és felelőssége a dezinformáció terjesztésében? Miben rejlik a technológiát használók saját szerepe és felelőssége? Mi a helyzet a (közösségi) médiavállalatokkal?

b. Tisztában vannak-e a dezinformáció visszaszorítására irányuló különféle társadalmi törekvésekkel? Egyetértenek-e ezekkel a törekvésekkel (pl. különböző emberi jogi aggályok, mint például a cenzúra – a társadalmi erőfeszítésekbe először ezeket kell beépíteni)?

c. Mi a közösségi média ás egyéb platformok szerepe, illetve felelőssége a dezinformáció visszaszorításában?

d. Mi a kormány szerepe a dezinformáció visszaszorításában? Tekintsék át a helyi önkormányzat, illetve a nemzeti kormány által hozott intézkedéseket: lehetne ennél többet tenni? A diákok tisztában vannak a kormányzati erőfeszítésekkel?

e. Mit tehetnek/tesznek a tényellenőrzők a dezinformáció kezelése érdekében?

f. Mi a technológiát használók – például maguk a diákok és a közösség – szerepe és felelőssége? Lehet-e szerepük a folyamatban?

A dezinformációkat ideológiai okokból is terjeszthetik. A szélsőséges szervezetek például dezinformáció útján próbálják az ügyük mellé állítani az embereket, és így próbálnak új tagokat toborozni. Az ideológiai célú dezinformáció egy másik, aggasztó formája a kormányzati dezinformáció. Az ilyen dezinformációk az állam érdekeinek előmozdítása céljából jönnek létre, és céljuk a közvélemény befolyásolása (az adott államban vagy egy másik államban). Az ilyen dezinformációk elmélyíthetik a társadalom megosztottságát, negatívan állíthatnak be bizonyos kisebbségeket, és más országokra is hatással lehetnek. Szélsőségesebb formában ürügyet képezhetnek a háborúra és igazolhatják azt.

8. tevékenységi terv – A tömegtájékoztatás szabadságának megvitatása

Vitassa meg a diákokkal, hogy a szabad médiában vajon kevésbé valószínű-e a dezinformáció megjelenése, mint a kormány által cenzúrázott médiában. Megtekintheti a sajtószabadság-indexet is, és bemutathatja diákjainak, hogy országuk hogyan teljesít a tömegtájékoztatás szabadsága terén: https://rsf.org/en/index. Az oldal hat nyelven érhető el, elég szemléletes, és kevés szöveget tartalmaz.

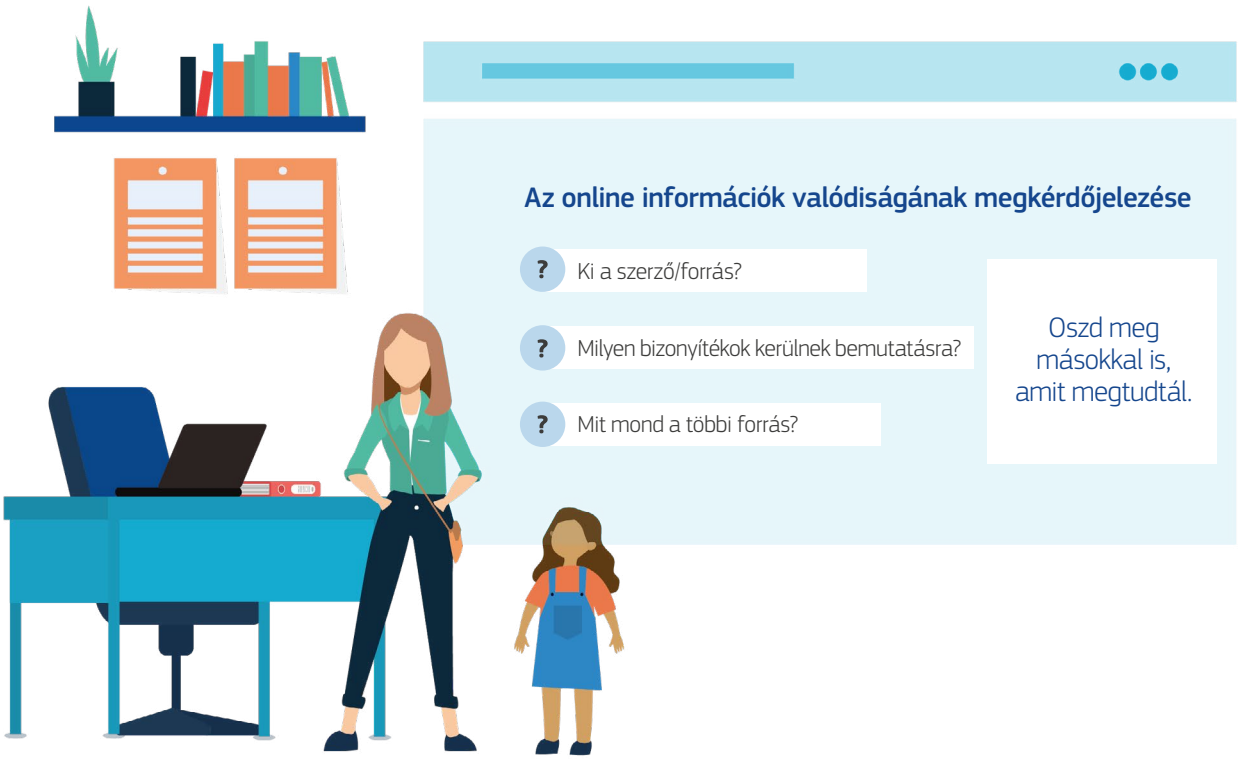
Figyelmeztetés – Cselekedve tanulás

A cselekedve tanulás egy kiváló, a mélytanulást célzó tapasztalati módszer, és egyes tanárok/oktatók arra is hajlandóak lehetnek, hogy a diákokat saját dezinformáció létrehozására kérjék fel. Egy művészeti tantárgyakat oktató tanár például megkérheti a diákokat, hogy hozzanak létre cheapfake tartalmakat digitális technológiák felhasználásával, így bemutatva azok készítésének módját. Ez segíthet a diákoknak jobban megérteni, hogy hogyan jönnek létre a cheapfake tartalmak, de a módszer kockázatokat is rejt. Fennáll annak a kockázata, hogy a diákok ezeket az új készségeket nem megfelelő módon (például más diákok internetes zaklatásához) használják majd fel. A cheapfake lehetővé teszi a diákok számára például, hogy egy másik személy arcát egy kompromittáló fényképre illesszék, és azt „valódi" fényképként terjesszék. Ugyanezek az aggályok vonatkoznak arra az esetre is, amikor a diákok képek manipulálásán keresztül tanulják meg, hogy az ilyen módosításokat miként hajtják végre.Alapvető fontosságú, hogy azokra a lépésekre összpontosítsunk, amelyeket a diákok a dezinformáció kezelése érdekében megtehetnek (megoldásorientáció).

Mi a tényellenőrzés?

Amint azt a jelen iránymutatások fogalommeghatározásokat tartalmazó szakasza említi, a tényellenőrzés az annak ellenőrzésére irányuló folyamat, hogy az információ valós vagy hamis-e. Bármilyen típusú médium esetében (és például szöveges tartalmak és vizuális képek vonatkozásában is) alkalmazható. Annak megállapításához, hogy az információk megbízhatóak-e, a következő kérdéseket tehetjük fel: *Ki a szerző? Mi a bizonyíték, és mit mondanak más hiteles források – továbbá melyek a hiteles források?* A szöveges keresés és a fordított képkeresés gyakran hasznosnak bizonyul a tényellenőrzés során. Az ilyen keresések segíthetnek annak meghatározásában, hogy egy szöveg pontos-e, illetve hogy egy kép manipulált-e, és/vagy kiragadták-e az eredeti kontextusból. A tényellenőrzés az információk közzététele előtt és után is hasznos.

Fontolja meg...

- Mutassa be a diákoknak a releváns helyi tényellenőrzők vagy – amennyiben azok az Ön nyelvén rendelkezésre állnak – nemzetközi tényellenőrzők honlapjait.
- Hívjon meg olyan vendégelőadókat, akik az osztályban/iskolában beszélnek a dezinformációról és a tényellenőrzésről.
- Mutasson be a diákoknak a dezinformációról és a tényellenőrzésről szóló (életkoruknak megfelelő) online videókat. Kérje meg őket, hogy hasonlítsák össze és állítsák egymással szembe a videókat.
- Tájékozódjon arról, hogy mely helyi, nemzeti vagy nemzetközi nem kormányzati szervezetek nyújthatnak segítséget a tényellenőrzésben, és vegye fel velük a kapcsolatot. Egyre több nem kormányzati szervezet szakosodott már erre, és sokuk iskolákkal is együttműködik.
- Vegyen részt iskolájával vagy osztályával olyan nemzeti és nemzetközi rendezvényeken, mint például a Nemzetközi Tényellenőrző Nap (általában április legelején). Ezen a linken keresztül egy olyan oldalra juthat, amely az Ön nyelvén nyújt tájékoztatást.

9. tevékenységi terv – Tényellenőrzés

Kérje meg a diákokat, hogy végezzenek tényellenőrzést az adott napról vagy hétről (a relevancia miatt) származó, a médiában megjelent kijelentések vonatkozásában. A diákokat olyan forrásokhoz kell irányítania, amelyeket Ön előzőleg már azonosított. A feladat elvégzése során a diákok – akár egyénileg, akár kisebb csoportokban dolgoznak – a következő kérdéseket tehetik fel maguknak:

- MELY forrásokban bízhatok/bízhatunk meg?
- HOL találhatom/találhatjuk meg ezeket a forrásokat?
- MILYEN érzelmeket próbál meg az információ kiváltani (amennyiben van ilyen célja)?
- HOGYAN hat ez az információ az én/mi érzelmeimre/érzelmeinkre és véleményemre/véleményünkre (tehát sikeresen eléri-e a célját az én/mi esetemben/esetünkben, és ez miért van/nincs így)?
- HOGYAN oszthatom/oszthatjuk meg felelősségteljes módon ezeket az információkat más felhasználókkal?
- MIÉRT íródott ez a cikk, mi volt a célja?
- MILYEN típusú olvasónak készült ez a cikk (célcsoport)?
- HOGYAN ellenőrizhetem/ellenőrizhetjük, hogy ezek az információk valósak vagy hamisak?
- Amennyiben újságcikkről van szó, akkor az HOGYAN kelti fel az emberek figyelmét (például merész színek, erőteljes képek, nagy főcímek, felkiáltójelek)?

Mit jelent a debunking (leleplezés)?

A debunkingra a tények után kerül sor, tehát a hamis információk megjelenését követően. A cél a hamis információk helyesbítése és annak megakadályozása, hogy mások elhiggyék az igazolhatóan hamis információkat. Akik elolvassák vagy látják az információt, átlátnak a tényként és/vagy igazságként bemutatott tartalmakon. A tényellenőrzési stratégiák felhasználhatók a dezinformáció és a félretájékoztatás leleplezésére.

Mit jelent a pre-bunking (előzetes leleplezés)?

A pre-bunking egy olyan folyamat, amelynek során az embereket előzetesen figyelmeztetik arra, hogy hamis információk célpontjai lesznek. A folyamat arra az elvre épül, hogy „a megelőzés jobb, mint a kezelés". A pre-bunkingot úgy taníthatjuk meg a diákoknak, hogy először tényszerű és mélyrehatóbb információkat bocsátunk a rendelkezésükre egy adott témával kapcsolatosan, majd bemutatjuk az ugyanerre a témáról vonatkozó, meglévő dezinformációkat. Előzetesen azt is elmondhatjuk nekik, hogy milyen típusú dezinformációkra számíthatnak.

Fontolja meg...

- Kérdezze meg a diákokat arról, hogy milyen híreszteléseket és pletykákat ismernek (és hogy hajlandók-e megosztani azokat anélkül, hogy ujjal mutogatnának másokra). Kérdezze meg őket, hogy miért olyan nehéz ezeket leleplezni.
- Beszélgessen kollégáival arról, hogy az elkövetkező időszakban milyen típusú dezinformációs kampányokra lehet számítani a kulcsfontosságú társadalmi kérdések kapcsán. Milyen típusú dezinformációt várnak? Dolgozzanak ki néhány olyan, több tantárgyon átívelő tevékenységet, amely leleplezést is magában foglal.

10. tipp: A diákokkal folytatott közös munka a pre-bunking (előzetes leleplezés) és a debunking (leleplezés) vonatkozásában

Pedagógusként/oktatóként a debunking/pre-bunking feldolgozása jó tantermi óravezetési készségeket követel meg, mivel a diákok hihetnek bizonyos terjesztett hamis információkban. A diákok ellenállásának és visszahúzódásának megelőzése érdekében – amint az *A helyzet felvázolása* című szakaszban is említésre került – érdemes lehet olyan témákkal kezdeni, amelyek kevésbé ellentmondásosak a szemükben. Ezek első körben magukban foglalhatnak olyan hamis információkat, híreszteléseket vagy pletykákat, amelyek jóval a diákok születése előtt terjedtek (például a boszorkányokhoz kapcsolódó morális pánik a középkorban), vagy olyan hamis információkat, amelyek távol állnak az általuk megélt valóságtól (ilyen néhány országban az a mítosz, miszerint a rákot fogyasztó szülő gyermeke csintalanná válik). Az ilyen hamis információk leleplezése – a később tudás és tudományos ismeretek teljes ismeretében – viszonylag egyszerű, és nem jelent fenyegetést a diákok számára. Hasznos feladat lehet, ha a diákok a bizonyítékok és a tudomány felhasználásával leplezik le ezeket az információkat.

Miután a diákok megértették a leleplezés lényegét, arra is megkérheti őket, hogy alkalmazzanak előzetes leleplezést, ha az információ újra megjelenne. Megkérdezheti őket továbbá, hogy hasonló vagy eltérő megközelítést alkalmaztak-e a leleplezés és az előzetes leleplezés során.

Az információk hitelességének értékelése, valamint a megbízható források azonosításának és felhasználásának módjai

Mit jelent és miért fontos?

A tényellenőrzés, a debunking és a pre-bunking mind az információk pontosságának megítélésére, a megbízható források használatára és az információról való kritikus gondolkodásra irányuló képességekhez kapcsolódnak (a diákok tekintetében). A diákok minden elképzelhető kérdésre több millió választ kapnak, Ön pedig úgy érezheti, hogy kihívást jelent segíteni nekik abban, hogy különbséget tudjanak tenni a tények, a vélemények és a dezinformációk (és a félretájékoztatás) között. A diákokkal közös, a digitális világban való boldogulásukra irányuló munka valóban kihívást jelent, de ugyanakkor lehetőséget is kínál annak hangsúlyozására, hogy milyen előnyökkel jár, ha képesek vagyunk az interneten pontos és oktatási szempontból értékes információkat találni. A hiteles információk azonosításához szükséges eszközök biztosításával egy értékes, információs világ kulcsait adjuk át a diákoknak. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy alapvető ismeretekkel kell rendelkezniük arról, hogy miként jön létre és terjed a dezinformáció.

A dezinformáció különböző dimenzióinak megismerése

A dezinformáció technikai vonatkozásai

A legtöbb diák tudja, hogyan kell használni a digitális eszközöket, azt azonban nem, hogy miként használhatják azokat felelősségteljesen, vagy, hogy a modern technológia miként könnyíti meg a dezinformáció terjesztését. A mesterséges intelligencia (MI) például – amely bár a dezinformáció és a félretájékoztatás kezelésének egyik hatékony eszköze – visszaélésekre is alkalmas lehet a deepfake tartalmak létrehozásának vonatkozásában. A bothálózatok pontatlan információkat terjeszthetnek az interneten. A dezinformációk technikai vonatkozásainak megismerése betekintést nyújt abba, hogy valójában hogyan is működnek ezek a típusú információk.

10. tevékenységi terv – A dezinformáció technológiai vonatkozásainak megvitatása a diákokkal

Első lépésként is egyszerűen tegye fel az osztálynak a kérdést, hogy a diákok szerint a digitális eszközökhöz kapcsolódó technológia hatékonyan terjeszthet-e dezinformációkat, és kérje meg őket, hogy indokolják is meg a válaszukat. Ezzel megteremtheti a munka kiindulási alapját. A lépés emellett segíthet eloszlatni a tévhiteket és tisztázni a hibás értelmezéseket. Az ilyen jellegű tevékenységekre már az általános iskolában is sor kerülhet.

Fontolja meg...

- Kérdezze meg a diákokat, hogy tudják-e, hogyan működnek az algoritmusok, a kattintásvadász tartalmak és a botok (a technológia tekintetében).
- Kérje meg a diákokat, hogy végeznek kutatást (ahelyett, hogy válaszolnának a fentiekre). Kérje meg őket például, hogy találjanak az interneten 1-2 olyan rövid videót, amelyek véleményük szerint jól bemutatják a témát. Válasszon ki egyet vagy kettőt, amelyet be lehet mutatni az osztálynak.
- Vizsgálja meg azokat az egyre elterjedtebb online oktatási játékokat, amelyek betekintést nyújtanak a diákoknak és másoknak a dezinformáció működésébe.

A dezinformáció etikai vonatkozásai

A dezinformáció technológiai szempontjai mellett az etikai szempontok megvitatása a diákokkal teljesebb képet adhat nemcsak a dezinformáció működési módjáról, hanem arról is, hogy az miként lehet káros, milyen típusú károkat okozhat az egyének és a társadalom számára, valamint hogy mi a diákok saját felelőssége a digitális világban, különös tekintettel arra a felelősségre, hogy ne osszák meg a dezinformációt, és másokat is figyelmeztessenek rá.

11. tipp: Kapcsolódás az emberi jogokhoz

Az olyan emberi jogi kérdések megvitatása, mint a sajtószabadság, a szólásszabadság és az információszabadság, valamint annak megtárgyalása, hogy a közösségimédia-platformok hogyan és mi okból kezelhetik a tartalmakat, további betekintést nyújthat a diákoknak a dezinformációról és az annak terjesztéséhez kapcsolódó kihívásokról.

Különféle vita-, párbeszéd- és reflexiós módszereket használhat arra, hogy a diákok aktívan vegyenek részt a témában. Megkérheti például a diákokat arra, hogy vitassák meg azokat az előnyöket és hátrányokat, amelyet bizonyos személyek közösségi médiából való kizárása vagy bizonyos tartalmak letiltása jelent. Milyen álláspontot képviselnek ezzel kapcsolatban? Milyen érveik vannak? Visszajelzést adhat a diákoknak a dezinformáció megfékezésére irányuló bizonyos intézkedések jogszerűségéről. Ez azt jelenti, hogy fel kell elevenítenie, hogy mit mond a törvény.

Fontolja meg...

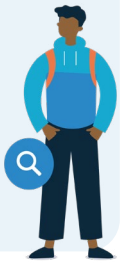
- Tájékozódjon a dezinformáció terjedésének korlátozására irányuló közelmúltbeli uniós szakpolitikai kezdeményezésekről (pl. az EU 2022. évi, a dezinformáció visszaszorítását célzó gyakorlati kódexéről[7], a digitális szolgáltatásokról szóló jogszabályról[8] és a digitális piacokról szóló jogszabályról[9])
- Kérje meg a diákokat, hogy fejtsék ki véleményüket a fenti kezdeményezésről (különösen a középiskolások esetében) akár kis csoportokban végzett munka keretében, akár az osztály egészével közösen.
- A diákok először vizsgáljanak meg hirdetéseket, majd kérdezze meg tőlük, hogy mit akarnak elérni a hirdetők és miért? Ez különbözik a dezinformációtól? Miben?
- Kérdezze meg a diákokat, hogy hol húzzák meg a határt a szólásszabadság tekintetében. A szólásszabadságot akkor is engedélyezni kell, ha az elmondottak igazolhatóan hamisak és kárt okoznak?
- Dolgozzon ki a diákokkal egy olyan kampányt, amelyben figyelmeztetik az iskolai közösség többi tagját a dezinformációk az adott pillanatban leggyakrabban előforduló megjelenési formáira.

A dezinformáció gazdaságtana

Amint azt a szakasz elején említettük, a dezinformáció terjesztése gazdasági haszonszerzéshez is vezethet. Első lépésként megkérdezheti a diákokat, hogy mely vállalatok kívánják információikkal az ő korcsoportjukat megcélozni.

11. tevékenységi terv – A dezinformáció gazdaságtanának megvitatása

Kezdjen egy reflexiós gyakorlattal, amelynek során megkérdezi a diákokat saját hobbijaikról, érdeklődési körükről és véleményükről. A kedvelt és nem kedvelt dolgok tükrében kérdezze meg őket, hogy kik azok, akik érdeklődést mutathatnak a nekik való értékesítés iránt. Mit szeretnének elérni ezek a vállalatok vagy szervezetek? Hogyan hajtják ezt végre? Hogyan segítik őket a közösségimédia-algoritmusok ennek elérésében? Ez a tevékenység elvégezhető például ötletbörzeként vagy először kis csoportos munka formájában.

Fontolja meg...

- Kérdezze meg a diákokat, hogy igénybe szokták-e venni az elektronikus kereskedelmet. A használatakor tapasztaltak bármilyen megtévesztést? Milyen típusú megtévesztésről volt szó? Miért alkalmazhatnak a vállalatok megtévesztést?
- Kérdezze meg a diákokat, hogy mely vállalatok kívánhatják megcélozni az ő közösségüket marketing útján. Saját tapasztalataikról is beszélhetnek, amennyiben hajlandóak rá.
- Kérdezze meg a diákokat, hogy tudják-e, mi az adathalászat. Amennyiben nem, magyarázza el nekik. Milyen károkat okoz az adathalászat?
- Kérdezze meg a diákokat, hogy tudják-e, hogyan termelnek pénzt a közösségimédia-platformok. Amennyiben nem tudják, magyarázza el. Kérdezze meg a diákokat, hogy tudják-e, mik azok az algoritmusok. Amennyiben nem, magyarázza el nekik. Mit gondolnak, az online élmény személyre szabása – ideértve a személyre szabott hirdetéseket – érdekében alkalmazott algoritmusok használata milyen következményekkel jár az egyének és a társadalom számára? Milyen következményekkel jár saját maguk és társaik tekintetében?

[7] https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/code-practice-disinformation

[8] https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package#:~:text=The%20Digital%20Services%20Act%20and,level%20playing%20field%20for%20businesses

[9] https://competition-policy.ec.europa.eu/sectors/ict/dma_en

A dezinformáció néhány kognitív és érzelmi aspektusa

Annak egyik oka, hogy nehéz lehet meggyőzni az embereket arról, hogy bizonyos információk hamisak, olyan általános kognitív és érzelmi, ugyanakkor nagyon emberi mechanizmusokkal kapcsolatos, amelyek ellenállóvá tehetnek bennünket a helyesbítő információkkal szemben. A tények és igazságok bemutatása gyakran nem győzi meg az embereket arról, hogy véleményük téves. Sokan azt sem gondolják, hogy különösen fogékonyak lennének a dezinformációkra. Ezért is alapvető fontosságú, hogy a fiatalok nyitott gondolkodásmódot alakítsanak ki, illetve fogadják el, hogy a valóságnak sok rétege van, és hogy az összetett kérdésekre nem létezik egyszerű válasz.

5. keretes írás: Kulcsfontosságú kognitív és érzelmi mechanizmusok, amelyek megakadályozhatják a (fiatal) embereket abban, hogy a véleményükkel ellentétes bizonyítékokat fogadjanak el

A valahová tartozás és a társadalmi identitás szükségessége: mindannyian külön egyének vagyunk, egyéni meggyőződésekkel és értékekkel, de egyúttal társadalmi lények is, akiknek nagy szükségük van arra, hogy társadalmi csoportokhoz tartozzanak. A társadalmi csoportokhoz tartozás számos jutalmat ad a tagoknak, akik általában hajlandóak áldozatokat is hozni a csoportidentitás megőrzése érdekében (többek között figyelmen kívül hagyni azokat a bizonyítékokat, amelyek megkérdőjelezik a nézeteiket).

A megerősítési és a cáfolási torzítás: A megerősítési torzítás: az embereket életkortól függetlenül jellemzi az a tudatalatti pszichológiai vágy, hogy meglévő meggyőződéseik megerősítést nyerjenek ahelyett, hogy olyan információkkal szembesülnének, amelyek ellentmondanának nézeteiknek vagy komplikáltabbá tennék azt. A cáfolási torzítás: az emberek arra való hajlama, hogy figyelmen kívül hagyják vagy elutasítsák a meggyőződését megkérdőjelező információkat és állításokat még akkor is, ha azok bizonyíthatóan igazak.

Hamis konszenzus: a (fiatal) emberek hajlamosak túlbecsülni, hogy mennyien osztják (hibás) meggyőződésüket.

Utánfutóhatás: egy eszme vagy meggyőződés követése azért, mivel úgy tűnik, hogy mindenki más is ugyanezt teszi.

Naiv realizmus: az emberek arra való hajlama, hogy azt gondolják, racionálisak, objektívek és elfogulatlanok a körülöttünk lévő világ értelmezése során, míg a többiek irracionálisak, elfogultak vagy félretájékoztatottak.

Folytatódó befolyásoló hatás: az a jelenség, miszerint a hitelét vesztett (dez) információk továbbra is hatással vannak magatartásunkra és meggyőződésünkre. Az emberek továbbra felhasználják a hamis információkat az információk értelmezése, az indoklás és az ítélkezés során. Ez különösen igaz az összeesküvés-elméletek tekintetében (lásd az összeesküvés-elméletekre vonatkozó keretes írást).

12. tevékenységi terv – Az összeesküvés-elméletek megvitatása

Először kérje meg a diákokat, hogy végezzenek internetes kutatómunkát arról, hogy mik az összeesküvés-elméletek, majd terelje őket olyan régi összeesküvés-elméletek felé, amelyek napjainkban már nem minősülnek annyira vitatottnak (utóbbi előzetes felkészülést kíván a tanár részéről). Ki terjeszti ezeket az elméleteket? Hogyan terjesztették őket? Miért terjesztették őket – milyen célok érdekében? Mik voltak a következmények? Milyen szerepet játszottak a híresztelések, a pletykák és az előítéletek a folyamatban? Ez az önálló felfedezési folyamat mélyebb betekintést eredményezhet.

Kérje meg a diákokat, hogy határozzák meg ezeknek az összeesküvés-elméleteknek a közös jellemzőit. Milyen érzelmekre kívánnak hatni?

Ezt követően kérdezze meg a diákokat, hogy ezek az összeesküvés-elméletek miben térnek el a dezinformációk többségétől.

Kérdezze meg a diákokat, hogy hogyan lehet megkülönböztetni a valódi összeesküvéseket (amelyek léteznek) azoktól, amelyeknek nincs valóságalapja.

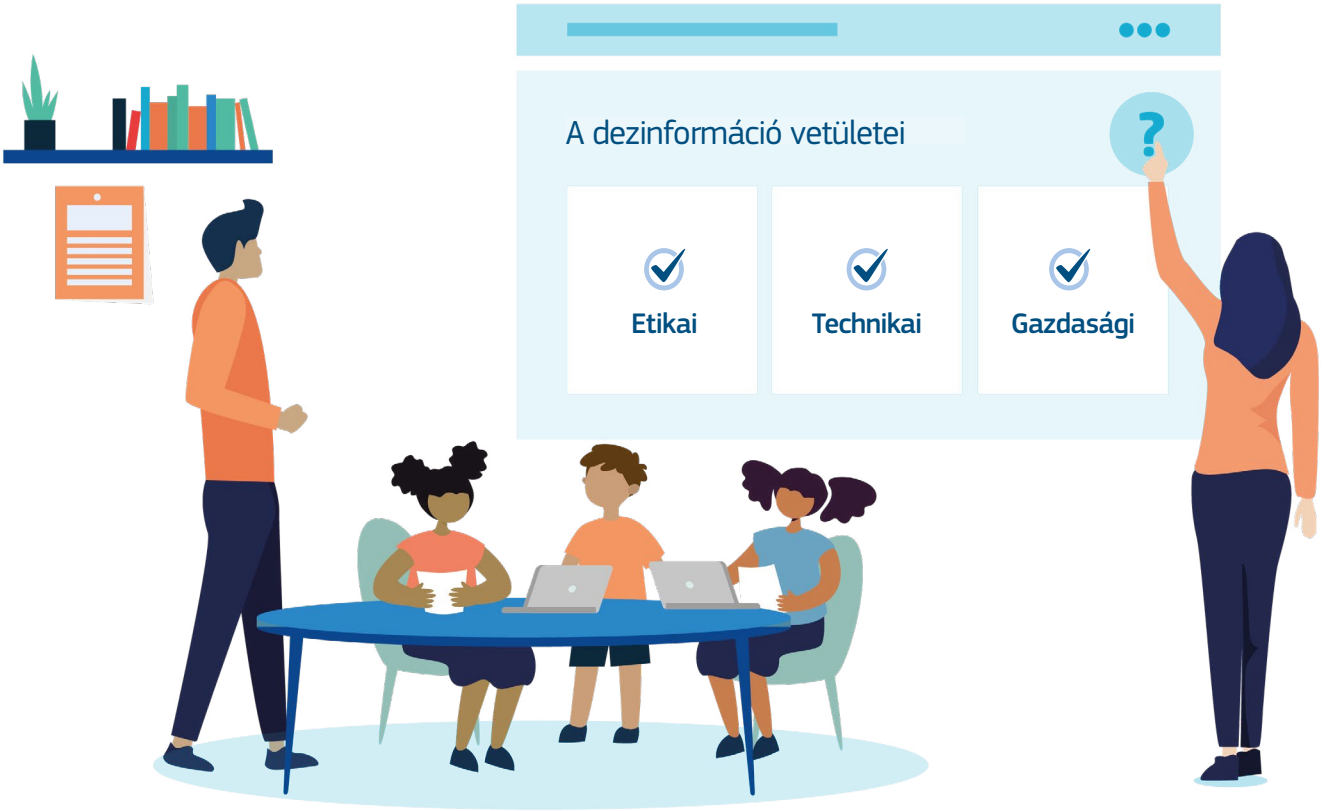
Figyelmeztetés – Az összeesküvés-elméletek megvitatása

Az összeesküvés-elméletek a dezinformáció egy speciális típusát alkotják, és különösen ellenállóak lehetnek a tényeket és bizonyítékokat felsorakoztató kétségekkel szemben. Jellegüknél fogva nehéz megcáfolni őket. Emellett különösképpen jellemző rájuk az általunk folytatódó befolyásoló hatásnak nevezett jelenség is. Ezért az összeesküvés-elméletek megtárgyalása a diákokkal gyakran fokozott figyelmet igényel.

Az összeesküvés-elméletek fő jellemző általában az alábbiak:

- A vélemények és meggyőződések manipulálására törekszenek.
- Nem egyszerűen különálló hamis információkból állnak, hanem egy szélesebb körű, a világ jó és rossz jellemzőit meghatározó társadalmi nézethez is kapcsolódnak.
- Meghatározzák, hogy kik az áldozatok (gyakran a saját társadalmi csoport) és kik az elkövetők (mások).
- Gyakran arra törekszenek, hogy megerősítsék az egyénben a csoporthoz tartozás érzését („mi” kontra „ők”), és cselekvésre buzdítanak.
- A negatív eseményekért megfoghatatlan, rejtett és titkos valóságokat és szervezeteket okolnak.
- Azt vélelmezik, hogy az emberek bizonyos, hatalommal rendelkező csoportjai eltitkolnak előlük valamit, és megpróbálnak kárt okozni.
- A hatékonyság fokozása érdekében gyakran keverik a tényeket a valótlanságokkal.
- Az érzelmekre próbálnak hatni, és ellenállóak mindenféle bizonyítékkal szemben.
- A hamis összeesküvés-elméletek terjesztői számára gazdasági, illetve politikai hasznot hajthatnak.

8. A digitális jártasság vizsgálata és értékelése az iskolában és az osztályteremben: konkrét iránymutatás tanárok és oktatók számára

A diákok oktatásban való előrehaladásának értékelése az európai iskolák működésének alapvető és szükséges része, és egyike azoknak a fontos feladatoknak, amelyeket Önnek tanárként/oktatóként el kell végeznie. Ez a diákok digitális jártassági szintjének értékelésére is vonatkozik.

Mivel a digitális jártasság az oktatás viszonylag új területe, ez egy kihívást jelentő feladat lehet. A digitális jártassághoz kapcsolódó kompetenciák tudásból, attitűdökből és készségekből állnak. Ezért a diákok átfogó értékelésének sokrétűnek kell lennie, és mindhárom területet meg kell kísérelnie magában foglalni. A legjobb, ha a digitális jártasság elsajátítása és a terén elért haladás mind a (vég)termékhez, mind pedig a folyamathoz kapcsolódik. Emellett a digitális jártasság terén szerzett tudás és elért haladás értékelési módját az is befolyásolja, hogy a digitális jártasságot különböző tantárgyi területeken átívelve (transzverzálisan) vagy külön tantárgyként oktatják-e.

Mit tudunk értékelni és mit kell értékelnünk?

A digitális jártasság egyik központi eleme a kritikus gondolkodás, mivel ez teszi lehetővé a diákok számára, hogy ellenállóvá váljanak egy olyan digitális környezetben, ahol a megbízható információk mellett torzított és hamis hírek is keringenek. Egy kulcsfontosságú kérdés, amelyet minden tanárnak fel kell tennie, az, hogy a diákok rendelkeznek-e a digitális világukban való hatékony boldoguláshoz szükséges ismeretekkel, készségekkel és attitűdökkel.

A fiatalok digitális jártasságát olyan szempontok szerint értékelhetjük, mint például: 1. a tények véleményektől való elkülönítésére irányuló képesség, 2. a manipulatív stratégiák azonosítására vonatkozó képesség, 3. az online információk tényellenőrzésére vonatkozó képesség, 4. az információk kritikus, konstruktív és kreatív módon történő keresésének, felhasználásának és létrehozásának képessége, valamint 5. a digitális eszközök hatékony használatára való képesség.

12. tipp: Kommunikáció a kollégákkal

Tájékozódjon arról, hogy kollégái hogyan értékelik a digitális jártasságot (vagy, hogy értékelik-e egyáltalán), illetve hogy milyen eszközöket használnak. Egyes eszközök valószínűleg megbízhatóbbak és pontosabbak, mint mások.

Az értékelési gyakorlatok típusai

A digitális jártasság oktatásban való előmozdítása vonatkozásában a diákokat számos módon lehet értékelni. A tudás- és készségtesztek, az Ön által végzett értékelések és a diákok önértékelései, valamint a tesztek, illetve a tanulási tapasztalatok eredményeire irányuló reflexió a tudás és az előrehaladás értékelésének gyakori módjai. Lehetséges, hogy a tesztek és más típusú értékelések kombinációját kívánja használni annak érdekében, hogy valódi képet kaphasson a diákok teljesítményéről. Már számos forrás és megbízható értékelési eszköz áll rendelkezésre a diákok digitális kompetenciájának értékelésére. Ezek közül mutatnak be néhányat **a 6–8. keretes írások**. Ezek az eszközök többek között a felnőttek és diákok az online információk hitelességének és megbízhatóságának kritikus elemzésére, összehasonlítására és értékelésére irányuló ismereteit és készségeit értékelik.

[10] A laterális olvasás alapvetően azt jelenti, hogy az olvasás folyamata közben az olvasó ellenőrzi is az olvasottakat.

[11] Forrás: Wineburg, S., Breakstone, J., McGrew, S., Smith, M. D. és Ortega, T. (2022). Lateral reading on the open Internet: A district-wide field study in high school government classes. Journal of Educational Psychology. Advance online publication. Forrás: https://doi.org/10.1037/edu0000740

13. tipp: A diákok kompetenciáinak értékelése

A diákok digitális jártassággal kapcsolatos kompetenciáinak értékelésekor használja a zárt végű kérdések, a nyitott kérdések és a rövid esszék kombinációját.

A diákok **tudásának** értékelése olyan tesztkérdéseket is magában foglalhat, amelyek arra kérik őket, hogy soroljanak fel különböző témájú, hiteles online forrásokat, ismertessék a különbségeket egy véleményt tartalmazó írás és egy közéleti témájú hír közötti, határozzák meg a különbségeket a médiaszakemberek és a civil újságírás: között, valamint ismertessék, hogy az algoritmusok hogyan befolyásolhatják a kereséseket.

A diákok digitális jártassággal kapcsolatos **készségeit** olyan értékelésekkel is fel lehet mérni, amelyeknek keretében meg kell határozniuk, hogy melyek a semleges vagy kiegyensúlyozott információk, illetve ezekkel szemben a megtévesztésére és manipulálásra szolgáló információk, vagy, amelyek arra kérik őket, hogy határozzák meg, mi minősül bizonyítéknak egy adott állítás, elemzés vagy ítélet szempontjából. Ez magában foglalhat olyan értékelési kérdéseket is, amelyeknek keretében a diákoknak osztályozniuk kell, mennyire érzik megbízhatónak a különböző cikkeket, főcímeket vagy közösségi médiában megjelenő bejegyzéseket (példákért lásd a **6. keretes írást**), majd „pontozásuk" alapján megvitathatják, hogyan fejleszthetik készségeiket.

6. keretes írás: Példa egy, a diákok manipulatív főcímek azonosítására irányuló képességét vizsgáló értékelésre

1. Igaz vagy kitalált? Válaszd ki és húzd alá az alábbi főcímek után, hogy azok igazak vagy kitaláltak.
   a. A kormány manipulálja a génmódosítással kapcsolatos közvéleményt annak érdekében, hogy az embereket elfogadóbbá tegye az ilyen technikák iránt (igaz vagy kitalált)
   b. Az EU-hoz való viszonyulás túlnyomórészt pozitív Európán belül és kívül is (igaz vagy kitalált)
   c. Egyes vakcinák tele vannak veszélyes vegyi anyagokkal és toxinokkal (igaz vagy kitalált)
2. Indokold meg az 1. kérdésre adott válaszaidat: miért tartod az adott főcímeket igaznak, illetve hamisnak? Hogyan tudhatod meg, hogy a főcímek helyesek vagy félrevezetők?

   Megjegyzés: Az 1a. és az 1c. főcím kitalált, az 1b. pedig valódi főcím. Az 1a. és 1c. az összeesküvés-elméletek példái. Az 1c. pont érzelmileg manipulatív. Egy szakértő megkérdezése vagy az információ más, hiteles forrásokból való tényellenőrzése jó módszer lehet annak meghatározására, hogy mi az, ami valós.

A diákok tényellenőrző **készségei** laterális olvasást tartalmazó feladatokon[10], valamint a több keresőmotorral végzett fordított képkeresésre és szövegkeresésre, illetve a dezinformációk leleplezésére irányuló képességükön (pl. a komplexitás szintje) keresztül mérhetők fel. A manipulált képek és deepfake tartalmak azonosítására irányuló készségek annak vizsgálatával mérhetők fel, hogy a diákok mennyire gyakorlottan használják a digitális forrásokat a félrevezető információk leleplezéséhez.

A diákok problémamegoldó készségeit többféle módon is értékelheti. Leírást adhat nekik különböző „dezinfomációs esetekről", és megkérheti őket, hogy keressenek megoldást. Ez magában foglalhatja azt a kérdést is, hogy hogyan végeznének tényellenőrzést, előzetes leleplezést vagy leleplezést az adott dezinformáció vonatkozásában, illetve hogy miként értékelnék ezt a munkát (egy esszé, stratégia, vagy akár valamilyen kreatívabb tartalom formájában).

7. keretes írás: Példa olyan értékelési kérdésekre, amelyek a diákok laterális olvasás használatát is magában foglaló online keresés végzésére irányuló készségeit vizsgálják[11]

Kérjük, körülbelül 8 percet szánj a feladat elvégzésére.

A globális felmelegedéssel kapcsolatban végzel kutatómunkát, és erre a weboldalra akadsz: https://friendsofscience.org. Döntsd el, hogy ez a honlap megbízható információforrás-e a globális felmelegedéssel kapcsolatosan. Amennyiben az segít, nyiss meg egy új lapot a böngészőben, és keress az interneten.

1. Ez a weboldal megbízható információforrásnak minősül a globális felmelegedéssel kapcsolatos tájékozódáshoz?
   - Igen
   - Nem
2. Indokold meg a válaszodat, és hivatkozz a felhasznált weboldalakról származó bizonyítékokra. Kérjük, mindenképpen add meg a hivatkozott weboldalak URL-jeit.

[hely a válaszhoz]

A diákok digitális jártassági **készségei** a következőkkel is értékelhetők:

- annak vizsgálatával, hogy képesek-e elválasztani a reklámokat a hírektől, illetve hogy képesek-e azonosítani a hiteles forrásokat egy adott társadalmi kérdésben végzett kutatómunka során. Még ha a diákok a digitális eszközöket napi szinten is használják, előfordulhat, hogy nem rendelkeznek a tényellenőrzéshez szükséges készségekkel. Ezért az értékelés részét képezheti annak ellenőrzése, hogy a diákok miként képesek-a digitális eszközöket használni például az alternatív nézőpontok vizsgálata, a hamis állítások leleplezése és az online információkeresés során (lásd a **7. keretes írásban** szereplő példát);
- portfóliók használatával. A diákok az úgynevezett álhírek létrehozási módjára vonatkozó ismeretei úgy is felmérhetők, ha felkérjük őket, hogy ők maguk írjanak egy hamis tweetet vagy egy álhírt tartalmazó cikket, majd ezt követően vitassák meg, hogyan ezek hogyan manipulálnák az olvasókat (ezt a folyamatot a korábban említett okokból körültekintően kell irányítani).

A diákok online információkhoz való **attitűdje** is értékelhető. Fontos, hogy a diákok nem „naivak" az online információk használata terén. Sokan úgy érzik, hogy „immunisak" a dezinformációkkal szemben, és megbíznak az általuk ismert forrásokban. Ezért fontos felmérni, hogy milyen mértékben tartják hitelesnek az online információkat. Egyúttal fel kell ismerniük a megbízható információkhoz való hozzáférés fontosságát is. Ezeket úgy mérhetjük fel, ha felkérjük a diákokat arra, hogy egy, a „teljesen"-től a „semennyire"-ig terjedő skálán értékeljék, mennyire tartják megbízhatónak az online információkat, valamint ha feltesszük nekik azt a kérdést, hogy mennyire fontos számukra a megbízható hírekhez való hozzáférés (lásd a **8. keretes írást**). A digitális jártassághoz kapcsolódó produktív **attitűdök** az online információk valódiságát megkérdőjelező **attitűdökből**, illetve a megbízható hírekhez való hozzáférést jellemző pozitív **attitűdökből** állnak.

8. keretes írás: Példák a diákok információra irányuló attitűdjeit vizsgáló értékelésekre[12]

1. Az interneten közzétett információk mekkora részét tartod megbízhatónak?

Az összeset ---------- Semekkorát

2. Mennyire fontos neked, hogy megbízható híreket fogyassz?

Egyáltalán nem fontos ---------- Nagyon fontos

3. Úgy gondolom, szinte mindenre igaz, hogy sok rossz, de csak egy jó módja van.

Határozottan egyetértek ---------- Egyáltalán nem értek egyet

4. Figyelmen kívül kell hagyni azokat a bizonyítékokat, amelyek ellentétben állnak a meglévő meggyőződéseinkkel.

Határozottan egyetértek ---------- Egyáltalán nem értek egyet

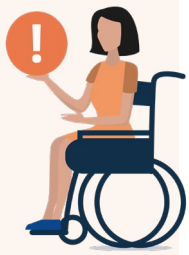
5. Úgy vélem, hogy a más társadalmakban élő emberek jóról és rosszról alkotott elképzelései érvényesek lehetnek rájuk nézve.

Határozottan egyetértek ---------- Egyáltalán nem értek egyet

6. Mindig figyelembe kell vennünk az olyan bizonyítékokat, amelyek ellentétesek meggyőződésünkkel.

Határozottan egyetértek ---------- Egyáltalán nem értek egyet

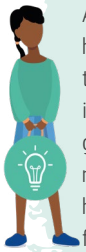
Megjegyzés: Az 1. kérdés azt méri fel, hogy a diákok naiv vagy szkeptikus módon állnak-e hozzá az online információkhoz; a 2. kérdés azt méri fel, hogy a diákok milyen attitűdöt tanúsítanak a megbízható hírek iránt; a 3. kérdés a dogmatizmust méri fel; a 4. kérdés a tényekkel szembeni ellenállást méri; az 5. kérdés a rugalmas gondolkodást, a 6. kérdés pedig a nyitott gondolkodásmódot méri fel.

[12] Példák: Nygren, T., & Guath, M. (2022). Students Evaluating and Corroborating Digital News. Scandinavian Journal of Educational Research, 66(4), 549-565. DOI:10.1080/00313831.2021.1897876; Roozenbeek, J., Maertens, R., Herzog, S. M., Geers, M., Kurvers, R. H., Sultan, M. és van der Linden, S. (2021). Susceptibility to misinformation is consistent across question framings and response modes and better explained by open-mindedness and partisanship than analytical thinking. Judgment and Decision Making. In press.

A diákok aktív, nyitott hozzáállása is egy olyan **attitűd**, amelyet fontos értékelnünk, mivel az új bizonyítékok és különféle nézőpontok elfogadására irányuló pozitív attitűd kéz a kézben jár a dezinformáció kezelésére irányuló képességekkel. Ennek értékelése történhet úgy, hogy – különböző tevékenységeken keresztül – megfigyeljük, hogy a diákok milyen mértékben hajlandók változtatni az adott témákkal kapcsolatos álláspontjukon, amennyiben tudomást szereznek arról, hogy szilárd bizonyítékok mondanak ellent saját véleményüknek. A diákok online **attitűdjeit** és közösségimédia-etikettjét szintén fontos értékelni. Idetartozik annak vizsgálata, hogy a diákok milyen kommunikációs stílust képviselnek, amikor például online együttműködnek másokkal, vagy vitáznak velük. Az ilyen értékelésbe beletartozhat annak megfigyelése, hogy indítanak-e személyes támadásokat mások ellen, sértegetnek-e másokat, tanúsítanak-e tiszteletlenséget és/vagy érzéketlenséget mások szerencsétlenségével szemben.

14. tipp: Az értékelés jellegére vonatkozó reflexió

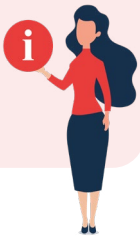
Az értékelés túlmutat a diákok tényismeretén, illetve azon, hogy tudják-e mi az, ami igaz, és mi az, ami nem, mi az, ami torzított, és mi az, ami nem. Magában foglalja annak felmérését is, hogy a diákok milyen mértékben rendelkeznek kritikai gondolkodásmóddal, mennyire nyitottak, milyen mértékben nyitottak az ellentétes bizonyítékokra, illetve hogy mennyire aktív hallgatók. Ezek az attitűdök alapvető fontosságúak ahhoz, hogy felelős, aktív polgárokká váljanak.

Fontolja meg...

- Mérje fel a diákok ismereteit, attitűdjeit és készségeit a tanítási folyamat előtt és után egyaránt.
- Kombináljon több mérőeszközt, különösen olyanokat, amelyek megbízhatónak bizonyultak.
- Használjon a tudást, attitűdöket és készségeket mérő értékelési eszközöket.
- Maradjon naprakész az olyan új és fejlettebb értékelési eszközök terén, amelyek jobb képet adhatnak a diákok tudásáról és előrehaladásáról. Ez azért különösen fontos, mivel a digitális jártasság területe gyorsan fejlődik.
- Adjon visszajelzést a diákoknak arról, hogy kompetenciáik értékelése alapján milyen területen van még szükség további fejlődésre
- Használjon több nyitott kérdést és feladatot, ezzel arra ösztönözve a diákokat, hogy a tanórák előtt és után online kutatást végezzenek.
- Próbálja meg értékelni, hogy a diákok milyen mértékben kritikusak a dogmatikus jellegű és az ellentétes bizonyítékokkal szemben ellenálló információkat illetően (a nyitottság ellentéte).
- Kérdezze meg kollégáit, hogy hogyan értékelik az olyan attitűdöket, mint például a nyitottság vagy a rugalmas gondolkodás. Amennyiben még nem végeznek ilyen értékelést, beszéljenek arról, hogyan lehetne azt megvalósítani.

Figyelmeztetés

Amennyiben az értékelés során dezinformációs elemeket használ, győződjön meg róla, hogy a diákok értik, mely információk pontosak és melyek hamisak. Máskülönben előfordulhat, hogy egyes diákok a foglalkozás végére a rossz információknak hisznek majd. Ez az 5. keretes írásban tárgyalt „folytatódó befolyásoló hatás” miatt különösen fontos.

A vitákhoz, reflexiókhoz és megfigyelésekhez a digitális jártasságra vonatkozó, önbevalláson alapuló értékelések is felhasználhatók. Szem előtt tartva, hogy a diákok túlzottan magabiztosak lehetnek, és nem biztos, hogy nagyon jók saját tudásuk, készségeik és attitűdjeik értékelésében, az önreflexió továbbra is felhasználható arra, hogy lényegi betekintést nyújtson a saját magukról és a fejlődési lehetőségeikről alkotott képbe. Az önértékelési állításokra a **9. keretes írás** mutat be egy példát. Ezek az állítások az Európai Bizottság DigCompSAT eszközéből (amely egy, a DigComp frissített, 2.2. verziójában[13] említett önreflexiós eszköz) származnak. Ez a nemzetközi forrás hasznos szerepet tölthet be az Ön munkájában.

9. keretes írás: Példák a digitális jártasságra vonatkozó önreflexióra szolgáló állításokra (DigComp 2.1; DigCompSAT).

- Tudom, hogy a különböző keresőmotorok eltérő keresési eredményeket adhatnak, mivel azokat kereskedelmi tényezők befolyásolják (ismeret/középszint)
- Amikor keresőmotort használok, ki tudom használni a speciális funkciók előnyeit (készség/középszint)
- Tudom, hogyan találhatok meg egy korábban már felkeresett weboldalt (készség, alapszint)
- Tudom, hogyan lehet megkülönböztetni a promóciós tartalmakat az interneten talált vagy kapott más tartalmaktól (pl. a közösségi médiában vagy a keresőmotorokon megjelenő hirdetések felismerése) (készség, középszint)
- Tudom, hogyan lehet azonosítani egy online információforrás célját (pl. tájékoztatás, befolyásolás, szórakoztatás vagy értékesítés) (készség, középszint)
- Kritikus módon vizsgálom meg, hogy az általam online talált információk megbízhatóak-e (attitűd, középszint)
- Tudom, hogy egyes, az interneten található információk hamisak (pl. álhírek) (ismeret, alapszint)

[13] DigCompSAT https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC123226

A DigComp 2.2.[14] a diákok ismereteinek felmérésére is lehetőséget kínál tanulási folyamataiknak a digitális jártassághoz kapcsolódó konkrét feladatokon keresztül történő megfigyelése és irányítása révén. A diákok tanulásának értékelésére a diákok (összetett) feladatok megoldására irányuló képességeinek, önállósági szintjének és kognitív szintjének megfigyelésével kerülhet sor. A kompetenciák megfigyelése értékelőtáblázatok kidolgozását teszi szükségessé. Értékelésében figyelembe veheti a feladatok összetettségét, az autonómia szintjét, a kognitív tartományt (lásd: az 1. ábrát), vagy részletes értékelőtáblázatokat is kidolgozhat a javasolt tevékenység és a kijelölt, konkrét feladatok tekintetében.

Szint	A feladatok összetettsége	Autonómia	Kognitív tartomány
Alapszint	Egyszerű feladatok	Iránymutatással/autonóm módon, szükség esetén iránymutatással	Emlékezés
Középszint	Jól meghatározott és rutinszerű feladatok, egyértelmű problémák/ feladatok, valamint jól meghatározott és nem rutinjellegű problémák	Önállóan/függetlenül és az igényeknek megfelelően.	Megértés
Haladó szint	Különböző feladatok és problémák/a legmegfelelőbb feladatok	Mások irányítása/képes egy összetett kontextusban másokhoz alkalmazkodni	Alkalmazás/értékelés/ létrehozás

Jobban meg tudja határozni, hogy a diákoknak miben kell fejlődniük, és jobban tudja támogatni a tanulási folyamatot, ha megvizsgálja például, hogy hatékony keresési módszereket alakítottak-e ki személyes céljaikra (pl. a legnépszerűbb filmek listájának böngészése), oktatási célokra (pl. történelmi események különböző értelmezéseinek kutatása) és szakmai célokra (pl. megfelelő álláshirdetések keresése). Azt is megfigyelheti, hogy tudják-e, hogy személyes keresési módszereik és stratégiáik kiigazításával miként kezelhetik az információk túláradását (pl. a hamis vagy félrevezető információk számának növekedését egy járvány kitörésének idején).

15. tipp: A diákok kutatási készségeinek értékelése

Értékelje, hogy a diákok képesek-e a kulcsfontosságú digitális kérdéseket érintő kutatómunkát végezni. Adjon például a diákoknak egy olyan online kutatómunkára vonatkozó feladatot, amelynek során azonosítaniuk fel a cheapfake és deepfake tartalmak készítéséhez használt technológiák típusait. Az ilyen kutatási készségek valamennyi tantárgy vonatkozásában hasznosak lehetnek a diákok számára.

Fontolja meg...

- Kérje meg a diákokat, hogy ők maguk értékeljék saját tudásukat és előrehaladásukat. Kérje meg őket arra is, hogy határozzák meg saját céljaikat a digitális kompetenciájuk szintjéhez kapcsolódóan.
- Nemzetközileg kidolgozott keretrendszerek, például a DigComp 2.2.[15] alkalmazása. A tervek szerint ez a keret az EU valamennyi hivatalos nyelvén elérhetővé válik majd.
- Társértékelés és portfóliók használata.
- Fontolja meg, hogy a kis csoportokban végzett munka értékelése általában csoportszintű és egyéni értékeléseket is magában foglal.
- Kérje meg a diákokat olyan dezinformációs kampányokkal szembeni ellennarratívák kidolgozására, amelyek bizonyos kiszolgáltatott helyzetben lévő közösségeket céloznak meg. A többi diákkal együtt értékelje az ellennarratívák „erősségét" (mennyire meggyőzőek és miért).

[14] Uo.

[15] https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC128415

A digitális jártassággal kapcsolatos hatékony oktatási megközelítések értékelése

A diákok kompetenciáinak értékelése mellett mindig hasznos tudni, hogy tanítási megközelítései az Ön által remélt hatást érik-e el. Alapvetően mindig van hová fejlődni. Amennyiben a tanóra, illetve a tanítási egység vagy program valamilyen hatással járt, a diákoknak jobban kell teljesíteniük bizonyos, a fentiekben felsorolt értékelési kérdések tekintetében; Ilyen lehet például a félrevezető főcímek azonosítása vagy az online tényellenőrzés a tevékenységek befejezését követően. Lényeges betekintést szerezhet ebbe a folyamatba, ha a tevékenységek megkezdése előtt, majd azoknak befejezése után is felmérést végez. Amennyiben a 6. és 7. keretes írásban található, a diákok ismereteit, készségeit és attitűdjeit értékelő tesztkérdéseket használja, megtudhatja, hogy mit tanultak, és mi jelent még nehézséget számukra a tanítási tevékenységek befejezte után.

Ekkor felmerül a kérdés: hogyan értékelhetem a legmegfelelőbb módon a saját digitális jártassági programomat és/vagy az iskoláét (pl. Milyen célra milyen eszközöket kell alkalmazni? Milyen szempontokat lehet és kell értékelni? Hogyan lehet hozzáférni a meglévő, hasznos és megbízható eszközökhöz? Kit kell bevonni az értékelésbe)? A hatás mérésének számtalan módja van, de valószínűleg a diákok tanulásának érvényes és megbízható mérései a leghatékonyabbak. A diákok arra való felkérése, hogy értékeljék, hogyan tanították őket és mit tanultak, hasznos információkkal szolgálhat, de a válaszok gyakran pontatlanok, különösen abban az esetben, ha nem anonimek. A diákok úgy is érezhetik, hogy normatív nyomás alatt állnak arra vonatkozóan, hogy bizonyos módon válaszoljanak (társadalmi kívánatosság). Ezért annak értékelése, hogy az oktatás milyen hatást gyakorol a digitális jártasság támogatására, nagyon fontos, ugyanakkor komplex feladat.

Ha lehetőségük van rá, Ön és kollégái a digitális jártasság gyakorlati megvalósulásában többet megtudni kívánó kutatókkal együttműködve részletesebb értékelést kaphatnak.

16. tipp: Kapcsolat az egyetemekkel

Bár talán a tanárok/oktatók számára időigényes feladat, az egyetemek gyakran keresnek lehetőségeket arra, hogy karuk vagy végzős hallgatóik (digitális jártassági) programokat értékelhessenek. Hasznos lehet az Ön és az iskola számára, ha felveszik a kapcsolatot egy helyi egyetemmel (pl. a kommunikációs osztállyal), és együttműködést kezdeményeznek. A végső cél a digitális jártasság iskolai tanítási és értékelési módjainak fejlesztése. Egyes esetekben a nem kormányzati szervezetek is rendelkeznek ilyen szaktudással.

Fontolja meg...

- Beszéljen az iskola igazgatójával egy helyi egyetemmel vagy nem kormányzati szervezettel való, annak értékelése céljából folytatott együttműködésről, hogy az iskolában hogyan tanítják a digitális jártasságot.
- Végezzen online kutatómunkát azzal kapcsolatosan, hogy milyen típusú értékelési eszközök állhatnak ingyenesen vagy nagyon alacsony költségek mellett az iskola rendelkezésére.
- Tanulmányozza az EU SELFIE[16] eszközét, amely segíthet iskolájának a technológia tanítási és tanulási célokra történő alkalmazási módjainak javításában.

Összefoglalva, számos módszer létezik a diákok digitális jártasságának felmérésére, valamint az Ön és kollégái által használt programok és megközelítések értékelésére. Ma már számos megbízható (többnyire ingyenes) eszköz áll az Ön rendelkezésére.

Megjegyzés a forrásokról

Amennyiben további oktatási segédanyagokra kíváncsi, a jelen iránymutatásokat kísérő Zárójelentés a források széles körű felsorolását tartalmazza.

[16] https://education.ec.europa.eu/selfie

Az Európai Unió
Kiadóhivatala